

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ И ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И ВИШЕ ТАБАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИН., А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 ДИНАРА НА ГОДИНУ

ПРЕТПЛАТА СЕ ШАЉЕ УПРАВИ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ, А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XXI СВЕСҚА У БЕОГРАДУ, 15. НОВЕМБРА 1882. ГОДИНА III

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство Краљ, благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, а по саслушању министарског Савета, указом Својим од 25. Октобра о. г., решити :

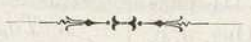
да се Јован Дерок, професор гимназије београдске, на основу чл. 10. Закона од 15. Фебруара 1858., стави у стање покоја с пензијом која му по годинама службе припада.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 30. Октобра о. г., поставити :

За овогодишњег ректора Богословије, архимандрита Нестора, професора исте школе.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је на предлог министра просвете и црквених послова, указом Својим од 5. Новембра о. г., поставити :

Архимандрита Саву, бившег администратора врањске епархије, за члана друге класе конзисторије јепархије ужичке, с тим да плату прима из плате председника исте конзисторије.

Постављења и разрешења од дужности наставника средњих школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

Постављени су :

у Богословији :

г. Паја Тодоровић, писар министарства финансије, за хонорарног предавача пољске економије, 25. Октобра, о. г.

У учитељској школи у Београду :

г. Паја Тодоровић за хонорарног предавача пољске економије, 25. Октобра о. г.

У учитељској школи у Нишу :

Др. Михаило Лешчански, војни лекар, за хонорарног предавача хигијене, 2. Новембра о. г.

у београдској гимназији :

г. Владислав Тителбах за хонорарног предавача геометријског цртања, 4. Новембра о. г.

у великоградшкој нижој гимназији :

г. Августин Валента за учитеља потног певања 30. Октобра о. г.

у лесковачкој нижој гимназији :

г. Милан Свирчевић, за предавача 27. Октобра о. г.

у ужичкој реалци :

г. Владимир Зделар, за предавача, 28. Октобра о. г.

у лозничкој гимназијској реалци :

г. *Стеван Дракулић*, за привременог учитеља цртања и краснописа, 29. Октобра о. г.

у вишој женској школи :

г. *Живојин Симић*, за хонорарног предавача српског језика, 29. Октобра о. г.

II Разрешени су :

г. *Живко Југовић*, учитељ цртања и краснописа у крагујевачкој гимназији 27. Октобра, по молби.

г. *Живко Шокорац*, хонорарни предавач пољске економије у Богословији и учитељској школи, 27. Октобра о. г., по молби.

г. *Светозар Марковић*, хонорарни предавач српског језика у вишој женској школи, 29. Октобра о. г.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су :

у АЛЕКСИНАЧКОМ ОКРУГУ :

г-ђица *Пијада Јанковићева*, за учитељку I разреда II одељења мушке школе у Алексинцу, 27. Октобра о. г.

г. *Зафир Поновић*, за учитеља основне школе у Врмци, 29. Октобра о. г.

у КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ :

г-ђица *Смиљка Моловићева*, за учитељку I и II разреда женске школе у Кладову, 1. Новембра о. г.

г. *Александар Стојковић*, за учитеља основне школе у Сињу, 30. Септембра о. г.

у НИШКОМ ОКРУГУ :

г-ђица *Иконија Кандићева*, за учитељку II разреда II одељења мушке школе у Нишу, 27. Октобра о. г.

г-ђица *Персида Адамовићева*, за учитељку III разреда I одељења мушке школе у Лесковцу, 29. Окт. о. г.

у ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Живко Ивановић*, за заступника учитеља I и II разреда школе у Прхову, 25. Октобра о. г.

г. *Божин Живковић*, за учитеља основне школе у Рановцу, 1. Новембра о. г.

II Премештени су :

у БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ :

г. *Васа Јанковић*, учитељ IV разреда школе ваљевске, у Шошић, 28. Октобра о. г.

у ВАЉЕВСКОМ ОКРУГУ :

г-ђица *Катарина Пенићева*, учитељка I и II разреда мушке школе обреновачке у I разред женске школе у Обреновцу, 2. Новембра о. г., по молби.

г. *Борђе Костић*, учитељ школе штитарске округа шабачког, у Бајевац, 1. Новембра о. г.

г. *Лазар Станковић*, учитељ школе шопићке, о-

круга београдског, у II разред II одељења основне школе ваљевске, 28. Октобра о. г., по молби.

г. *Срећко Јевтић*, учитељ III разреда школе ваљевске, у IV разред исте школе, 28. Октобра о. г.

г. *Милан Убавкић*, учитељ II разр. II одељ. школе ваљевске, у III разр. исте школе, 28. Октобра о. г.

у ЈАГОДИНСКОМ ОКРУГУ :

г. *Василије Бандовић*, учитељ школе избеничке, у Рибаре, 30. Октобра о. г.

г. *Јован Мелентијевић*, учитељ школе рибарске, у II, III и IV разр. школе медвеђске, 30. Октобра о. г., по молби.

у КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Никола Стевановић*, учитељ школе забожничке, у Пајсијевић, 27. Октобра о. г.

г. *Тодор Прокић*, учитељ школе пајсијевићске, у Забојницу, 27. Октобра о. г., по молби.

у КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ :

г-ђица *Анка Данићева*, учитељка I и II разреда женске школе кладовске, у III и IV разред исте школе, 1. Новембра о. г.

г. *Светозар Филиповић*, учитељ школе рамске, окр. пожаревачког, у Текију, 23. Октобра о. г., по молби.

у НИШКОМ ОКРУГУ :

г-ђа *Марица Големовићка*, учитељка III разреда II одељења мушке школе у Нишу, у III раз. женске школе тамошње, 25. Октобра о. г.

г-ђица *Катарина Ивановићева*, учитељка III и IV разреда женске школе у Нишу, у IV разред исте школе, 25. Октобра о. г.

г-ђа *Јулијана Павловићка*, учитељка I разреда II одељ. мушке школе алексиначке, у II разред I одељења мушке школе у Нишу, 25. Октобра о. г., по молби.

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

г-ђа *Персида Лешјинска*, учитељка II разреда женске школе у Нишу, у I одељење II разреда исте школе, 27. Октобра о. г.

г. *Јаков Големовић*, учитељ IV разреда школе мушке у I одељење истога разреда, 29. Октобра о. г.

г. *Стеван Живојиновић*, учитељ III разреда I одељења мушке школе у II одељење IV разреда исте школе, 29. Октобра о. г.

г. *Михаило Ристић*, учитељ јеврејске школе у Нишу, у I одељење III разреда исте школе, 29. Октоб. о. г.

г. *Милан Новичић*, учитељ II разреда I одељења школе нишке у II одељење III разреда исте школе, 25. Октобра о. г.

г. *Лука Дожудић*, учитељ IV разреда школе лесковачке, у I одељење истог разреда, 1. Новембра о. г.

г. *Сира Здравковић*, учитељ III разреда I одељења школе лесковачке, у II одељење IV разреда исте школе, 29. Октобра о. г.

у ЂУПРИЈСКОМ ОКРУГУ :

г-ђца *Босилка Нимићева*, учитељка I разреда I одељења мушке школе Ђупријске, у II разред исте школе, 3. Новембра о. г.

г-ђца *Милева Мугацова*, учитељка I разреда II одељења мушке школе Ђупријске, у I разред исте школе, 3. Новембра о. г.

г. *Владислав Кнежеввић*, учитељ III и IV разреда школе Ђупријске, у IV разред исте школе, 3. Нов. о. г.

г. *Велисав Милојевић*, учитељ II разреда школе Ђупријске, у III разред исте школе, 3. Новембра о. г.

у ШАБАЧКОМ ОКРУГУ :

г-ђца *Милева Димитријевићева*, учитељка III и IV

разреда женске школе кладовске округа крајинског, у Штитар, 1. Новембра о. г.

г. *Милан Бошњак*, учитељ школе богатићске, у III разред II одељења школе шабачке, 27. Октобра о. г., по молби.

г. *Живко Живановић*, учитељ III разреда II одељења школе шабачке, у Богатић, 27. Октоб. о. г., по молби.

III Разрешени су :

у ОКРУГУ ВАЉЕВСКОМ :

г-ђца *Савка Андрејевићева*, учитељка I разреда женске школе у Обреновцу, 2. Новембра о. г.

у ЈАГОДИНСКОМ ОКРУГУ :

г. *Сибин Ђорић*, учитељ II, III и IV разреда школе у Медвеђи, 29. Октобра о. г.

у ПИРОТСКОМ ОКРУГУ :

г. *Јован Јванишевић*, учитељ IV разреда школе пиротске, 25. Октобра о. г., по молби.

г. *Миленко Пауновић*, учитељ школе у Смрдану, 29. Октобра о. г.

у ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г-ђа *Љубица Тодоровићка*, учитељка школе у Дубокој, 29. Октобра о. г.

г-ђа *Ема Петровићка*, учитељка школе рановачке, 1. Новембра о. г., по молби.

у ЦРНОРЕЧКОМ ОКРУГУ :

г-ђа *Стана Гавриловићка*, учитељка школе у Бору, 2. Новембра о. г.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СХХХ

16. Октобра 1882. у Београду

Били су: потпредседник Ј. Пецић; Редовни чланови: Љуб. Керић, В. Бакић, арх. Нестор, М. Зечевић, М. Миловук, Драг. Јовановић. Ванредни чланови: Љуб. Ковачевић, Јов. Ђорђевић, Бор. Тодоровић и Петар Никетић.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Привремени пословођ чита записник 129. састанка, који Савет прима.

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 7. Октобра ПБр. 8078, спроводи Савету на преглед и

оцену *Раџиницу Милке Свет. Вуловића*. Упућује се на преглед гг. Стевану Д. Поповићу и Мих. Михаиловићу.

III

Министар просвете и црквених послова, писмом од 8. Октобра ПБр. 8137., позива Савет да *састави норму о преласку ученика основних школа из млађег разреда у старији*. Савет одлучује да се тај предмет упути нарочитом одбору у који су изабрани: Драгољуб Јовановић, Дим. Јосић и Петар Никетић с тим да се одбор пожури с извештајем.

IV

Петар Никетић прочитао је програм за *буквар и читанке за основне школе* који су саставили Дим. Јо-

сић, проф. учитељске школе, Јоксим Марковић, учитељ београдски, и он.

Потпреседник је за тим позвао чланове, примају ли у начелу прочитани програм.

Др. В. Бакић мисли да се програм овакав какав је не може примити, јер за читанку треба бирати лакше ствари, које ће деца радо читати и које могу да разумеју, а овај програм израђен је сувише системски.

Референт објашњује да је одбор при састављању програма полазио с начела да читанке буду центар целе наставе, да оне допуњују она знања, која се по разним предметима уче, у колико је то могуће читањем постићи, а он налази да ће и садржина баш за децу бити занимљива, јер све зависи од тога како се поједини чланци обраде.

Ј. Пецић потпомаже Бакића, па је и он противан таквом програму и у целини и у појединостима, целини за то што доноси у основну наставу знања апстрактна, која су непојмљива још неразвијеној деци која стреме правцу противном оном што се сматра за језгро у читанкама за основне школе, а на име изучавању језика; у појединостима је пак неоптичан, јер не садржи у себи образовну грађу и за ученице, нити за варошку и сељачку децу, која чине масу наших основних школа. С тога је мишљења да поднесени програм треба одбацити.

Јов. Борђевић налази да је програм у главном добар, јер је обухватио све што би се као добро могло унети у читанку. У осталом све зависи од начина обраде. Како поуке из природних наука, тако и земљописне и историјске слике могу се доста тако израдити да децу интересују, да њих радо читају. Поред тога што ће се из лепо написаних чланчића научити језику, имаће и те користи што ће своје знање обогатити.

После овог објашњења Просветни је Савет са 9 противу 2 гласа одлучио да се у начелу прими програм за Буквар и Читанке за основне школе што је израдио нарочити одбор.

За тим се прешло на специјални претрес.

Привремени пословођ чита програм за Буквар.

Савет је примио тај програм по предлогу.

После тога примљени су без икаквих измена програми за читанку за I и II разред.

Код програма за читанку за III раз. Пецић предлаже, да се под V каже: „Поуке о кућењу и ратарству“, наводећи да је то потребно с обзиром на сељачку децу. Савет је примио тај предлог.

Јован Борђевић мисли да би у читанке требало шта да уђе и о благим обичајима, о владању и понашању у кући, цркви и друштву, даље, да се деца још из малена навикавају на оно што је лепо и шта ружно чинити, шта се пристоји а шта не. Овој пи-

томости треба децу навикавати још у првом времену. Савет је усвојио предлог Борђевића с тим, да се у свима читанкама дода засебан одељак под насловом „Поуке о уљудности и пристојности.“

За тим је примљен програм за читанке за IV раз. с изменом да се код главе X каже: „Главније дужности и права грађанска.“

Што се тиче величине појединих читанака и слова којима да се штампају, Просветни је Савет одлучио да читанка за I разред има 6 штампаних табака, а да се штампа у рукописним и обичним крупним словима без курзива.

Читанка за II раз. да има 10 штампаних табака, а може бити сложена из слова свију врста.

Читанка за III раз. да има до 15, а за IV раз. до 20 штампаних табака. У свима читанкама да буде слика колико је могуће више.

И тако је примљен цео програм за Буквар и Читанке за основне школе, који по одлуци гласи:

ПРОГРАМ

З а Б у к в а р и Ч и т а н к е

з а

Основне школе

I Буквар

За ову почетну књигу у нашим основним школама немамо више ништа ново додавати оном мњењу, које је нарочити одбор изрекао, а Главни Просветни Савет усвојио још у мају месецу ове године. Према овоме слободни смо предложити: да Буквар треба да се сврши првог течаја тако, како би се одмах другог течаја могла отпочети I читанка са материјалом познатим, нешто од куће, а нешто што су научила у првом течају уз очигледну наставу. Пошто децу у ово доба треба извежбати у тачном и течно читану, то и материјал за читање мора да буде са свим познат и лак, и да не потребује многог тумачења.

II Прва читанка

I Школа. Рад и ред: ђачки и учитељски, у кратким реченицама.

II Кућа и авлија. Соба, ствари и ред. Врт, рад и ред у врту.

III Породица. Отац, мати, браћа, сестре, суседи, њихов однос, радње, занат итд.

IV Прва и порта. Рад у цркви, мудре изреке, песмице и тд.

V Околина. Поље, њива, ливада, виногради, шума, дивље животиње, — небо сунце, месец, звезде.

VI Вода. Извор, корист, облаци, киша, снег, град, лед.

- VII *Ваздух*, корист, ветар, бура.
 VIII Песмице и молитвице.
 IX. Поуке о уљудности и пристојности.

III Друга читанка

Ову читанку треба уредити по годишњим временима, и то треба почети од јесени, кад и школе код нас отпочну.

I *Јесен*. Опис јесени, шта се тада ради, празници у овом добу године, славе, — школа, како се прави, рад и ред у њој.

II *Зима*. Опис зиме, шта се тада ради; сангање грудвање; познавање човека; празници у овом добу; славе. —

III *Пролеће*. Рад у пролеће, живот и рад сељака и варошана; ношња; власти.

IV. *Лето*. Рад у лето: у пољу, на ливади, шуми и т. д. Празници у лето. Ветар, киша, град, бура. Испит. Време, како се дели, шта се ради у ком времену.

V. Поуке о уљудности и пристојности.

Сви ови одељци у првој и другој читанци треба да су израђени, према дечијем разумевању и схватању, а пропраћени складним причама, песмицама, пословицама, скаскама и т. д.

VI Трећа читанка

I *Химна и Веронаука*: приче христове.

II Народне и вештачке песме, народне приче и пословице.

III Познавање и нега човековог тела.

IV Сlike из јестаственице.

V Поуке о кућењу и ратарству, разни производи као: ђилими, коноцла итд.

VI *Земљописне црте краљевине Србије*.

VII *Сlike из српске историје*.

VIII *Тумачење природних појава* (нарочито с обзиром на сузбијање празноверице у народу).

IX *Небо*. (Сунце, месец, звезде).

X Поуке о уљудности и пристојности.

V Четврта читанка

I *Веронаука* (црквени обреди, живот светаца).

II Народне и вештачке песме, приче, пословице.

III Познавање и нега човековог тела.

IV *Сlike из јестаственице*.

V *Наука о кућењу*.

VI *Земља*. (њен изглед, окретање, појави на мору, острво, полуострво, сува земља и вода).

VII *Земљописне црте српских земаља*.

VIII *Сlike из историје света*.

IX *Тумачење физичких појава*.

X Главнија права и дужности грађанске.

XI Поуке о уљудности и пристојности.

После тога је потпреседник закључио састанак.

САСТАНАК СХХХI

20. Октобра 1882. год. у Београду.

Били су: председник Д. Нешић; потпредседник Ј. Пецић. Редовни чланови: Љуб. Клерић, др. В. Бакић, архимандрит Пестор. М. Зечевић, М. Миловић, Драг. Јовановић. Ванредни чланови: Љ. Ковачевић, Јов. Ђорђевић, Бор. Тодоровић, Ђ. Козарац и Ш. Никетић.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Привремени пословођ чита записник 130. састанка, који Савет прима.

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 18. Октобра ов. г. ПБр. 8849., доставља Савету два случаја који су се десили у београдској гимназији приликом понављања испита зрелости. Први је случај да је испитни одбор допустио једном ученику да понавља испит из једног предмета после 3 месеца а други је да је допустио другом ученику да после 3 месеца понови испит из свију предмета, па пита Савет да ли се оба та случаја не косе са правилима о полагању испита зрелости. Упућује се Наставном Одбору.

III

Министар просвете и црквених послова, писмом од 19. Октобра ПБр. 8486., спроводи Савету на преглед и оцену сведочанства г. *Стиридона Калика*, који се моли за предавача у средњим школама. Просветни је Савет нашао да је г. Калик положио испит зрелости у Дубровнику и у Бечу учио се 6 семестара на философском факултету, па је с тога одлучио: да г. Калик има квалификацију за предавача старих и словенског језика у средњим школама.

IV

Министар просвете и црквених послова, писмом од 20. ов. м. ПБр. 8588., спроводи Савету сведочанства г. *Паје Тодоровића*, који се моли за предавача пољске привреде. Пошто је г. Тодоровић свршио гимназију овде у Београду, учио 1 годину правни факултет, а за тим три године господарско-шумарску школу у Крижевцу и 1 годину вишу агрикултурну школу у Бечу, Просветни је Савет одлучио: да г. Тодоровић има квалификацију за привременог предавача пољске привреде у средњим школама.

V

Министар просвете и црквених послова, писмом од 20. Октобра ПБр. 8629., спроводи Савету сведо-

чанства г. Милана Свирчевића, који се моли за предавача средње школе. Г. Свирчевић положио је испит зрелости у Новом Саду, учио 7 семестара медицински факултет и положио испит из Зоологије, Ботанике и Минералогije.

Услед тога Савет је са 7 противу 4 гласа решио : да се г. Милан Свирчевић може примити за привременог предавача у средњим школима и то за јестаственицу.

VI

Министар просвете и црквених послова, писмом од 20. Октобра ПБр. 8243., спроводи Савету акта по више кривица Стевана Комненовића, учитеља студентског.

Сва акта упућују се дисциплинарном одбору.

VII

Живојин Симић, прочитао је следећи реферат г. *Јеврема Илића*, професора о црквеној историји Живојина Јовичића :

„Главном Просветном Савету

Главни просветни савет изводео је одликовати ме поверењем да прегледам рукопис г. Живојина Јовичића, проте — професора Богословије : „Историју Хришћанске цркве“, па да дадем своје мишљење, да ли поменуто историја може послужити као школска књига за потребу ученика средњих школа. Ја сам прегледао рукопис г. Јовичића и имам част учтиво поднети Главном просветном савету овај извештај.

У нашој црквеној књижевности нема ни једног дела са потпуним описом живота црквеног ни за општу ни за школску потребу ; те се по томе све наше средње школе служе у том погледу књигама, које не задовољавају потребе школе ни по својој садржини ни по своме облику. Ако опште историјско образовање захтева и познанство са развитком живота хришћанске цркве, — о чему не може бити сумње, — онда је, разуме се, преко нужно дати ученицима средњих школа књигу, која би потпуним и јасним излагањем свију важнијих мена у животу цркве хришћанске и тачно обележеним успесима цркве у морално-религијском кругу друштвеног живота одговарала потреби школе.

Рукопис г. Јовичића намењен је задовољењу те потребе. По обиму своме он — рукопис — износи у целини 129 табака, од којих 117 таб. обухватају „историју хришћанске цркве“, а последњих 12 табака захвата „руски раскол“, као „додатак црквеној историји.“

„Историја хришћанске цркве“ израђена је до одсека о реформацији по „Историји хришћанској цркви“

Евграфа Смирнова ; а од реформације до краја по књизи дорпатског професора Куртција у руском преводу од проте Рудакова : „Очеркъ церковной исторiи — цркви вселенској до IX вѣка, и потомъ исключительно цркви западној до половине XIX вѣка“.

Прва књига — „Историја хришћанској цркви“ Смирнова — писана је по програму руског синода и служи као школска књига у руским богословијама. Друга пак књига — „Очеркъ церковной исторiи“ — писана је за протестанске ученике дорпатског универзитета ; па ју је Рудаков превео на руски језик само због тога, што се у њој од IX. до XIX. века излаже искључиво историја западне цркве. Рудаков је пре тога написао био „историју православној хришћанској цркви“ и спремао се да напише историју западне цркве ; па како је у том наишао на неке тешкоће, то је превео поменуто протестанско дело на руски језик са многим изменама и допунама у православном духу. При преводу, Рудаков је намерно изоставио из оригинала сва она места, у којима се ма и најмање говори о православној цркви, а раширио је историју западне цркве својим чланцима ; те тако превод Рудакова важи само за изучавање историје западне цркве. — Поред тога, превод Рудакова : „Очеркъ церковной исторiи“ разликује се од Историје Смирнова још и по обиму и по плану израде.

Због разлике у обиму између поменутих књига, којима се г. Јовичић служио, опажа се таква разлика и у рукопису између онога дела, који је рађен по Смирнову, и онога који је рађен по Рудакову. Цео трећи период историје, који обухвата време од половине XI. века до данас, заузима у рукопису 28 табака ; а толико исто табака заузима само други део другога периода — део, који обухвата време од седмог васељенског сабора до поделе црква, т. ј. од 787. до 1054. године. Кад се узме у обзир та околност, да је развитак цркве од XI. века до данас текао у далеко ширим границама, него у времену од 8 — 11. века ; онда се не може никако допустити, да цео трећи период буде заступљен у оној размери, у којој је заступљен само други део другога периода.

Исто тако због разлике у плану израде поменутих књига Смирнова и Рудакова опажа се разлика и у изради рукописа г. Јовичића. У ономе делу рукописа, који је позајмљен од Смирнова, износе се у прилично одређеној системи све стране црквене. Ту су једни одсеци посвећени ширењу цркве, други — црквеној науци, трећи — уређењу и управи црквеној, четврти — црквеним свештенорадњама, пети — животу хришћана, шести — лажним наукама (јересима) итд. ; а онај део, што је израђен по преводу Рудакова, ни мало није налик по распореду материјала на овај први део ; па је много што шта остало и незасту-

пљено. Тако на пр. о свештенорадњама и црквеној управи ту нема ничега.

Услед разлике у садржини између књига Смирнова и Рудакова опажају се такође знатни недостаци у рукопису г. Јовичића. — Почем је Историја Смирнова написана за изучавање развитка источне и западне цркве, то су у оном делу рукописа, који је по Смирнову рађен, заступљене обе цркве — источна и западна. А како је књига Рудакова намењена изучавању само западне цркве, то у оном делу рукописа, који је рађен по Рудакову, нема ни једне речи о цркви православној; него се у њему говори искључиво о цркви западној. Овим је начином у рукопису изостала историја цркве православне за пуних 400 година, — што је, разуме се, врло осетно у школској књизи за православне ученике.

Такав крупан недостатак опажа се у рукопису и код самог распореда материјала. Цела историја подељена је на три периода. Први период траје до Константина великог (313); други — од Констант. великог до поделе цркава (1054), и трећи — од поделе цркава до данас. Поред те поделе, сваки период дели се на два дела. Први део првог периода траје од 34. до 101. год., а други део до Константина великог. Први део другог периода траје од Константина великог до седмог васељ. сабора (787), а други од тога времена до поделе цркава. Први део трећег периода траје од поделе цркава до *пада Цариграда*, а други део траје *од реформације* до данас. Време пак од пада Цариграда до реформације није заступљено у рукопису. Овај недостатак дошао је отуда, што Смирнов узима пад Цариграда између првог и другог дела трећег периода, а Рудаков (односно Куртције) почиње реформацијом трећи велики одсек своје историје; па је г. Јовичић први део свога трећег периода позајмио од Смирнова, а други од Рудакова, и тим начином са свим изгубио из вида време од пада Цариграда до реформације.

Поред наведених недостатака, који су потекли из разлике између оригиналних дела, у рукопису има и других недостатака, од којих се неки односе и на рукопис и на оригинална дела, а неки само на рукопис.

Међу недостатке прве врсте долази на прво место негирање историје српске цркве. Странци, пишући опште историје, износе у својим списима највише догађаје из живота свога народа: о мањим народима они или ништа или врло мало говоре. Ни код Смирнова, ни код Рудакова нема помена ни о нашем св. Сави, и ако се код Смирнова помињу скоро сви руски митрополити, а код Рудакова — скоро сви протестански учитељи. Као што странци спремају за своје школе опште историје са обзиром на историју свога народа; тако у историји опште хришћанске

цркве за српску школу треба да уђе и историја српске цркве, ако не у већим, а оно бар у оним размерама, у којима се помињу историје цркве других народа. У рукопису г. Јовичића нема ничега више из историје српске цркве, него нешто врло мало о крштењу Срба у VII. и IX. веку. Ни ту нема помена о св. Сави и другим важним догађајима из живота српске цркве. Кад се узме у обзир некадашње доба, кад је српска црква међу православним словенским народима играла улогу данашње руске цркве, као и кад је стајала упоредо са најстаријим члановима васељенског савеза, онда се не може ничим објаснити изостављање српске цркве у излагању опште хришћанске историје! Ово је по моме схватању такав недостатак, какав се ни у каквом случају не би смео дозволити ни код једне школске књиге за православне ученике ма ког народа, а поглавито код књиге за српску школу.

Исто тако у рукопису није заступљена историја бугарске, влашке и грчке цркве у краљевини. О влашкој и грчкој цркви нема *ни једне речи* како у рукопису, тако и у поменутих оригиналима; а о бугарској цркви има нешто врло мало и у рукопису и код Смирнова. Све три поменуте цркве исповедају једну веру са нама Србима и имају своју прошлост, коју православни историк мора познавати. Осим тога за нас је важна историја тих цркава и по томе, што су Бугари, Власи и Грци наши суседи и што смо сви заједно једне историјске судбе. — И овај је недостатак врло осетан у свакој историји опште хришћанске цркве за православне ученике.

Недостаци друге врсте тичу се само рукописа, и међу њима су најважнији следећи:

У другом делу трећег периода, где се говори само о западној цркви, нема ни помена о „великом расколу“, који се почео по смрти Гргура XI, и који је познат у историји као најцрња пега папства. Премештање папске столице у Авињон, бирање папа у једно исто време на неколико места, управљање неколицине папа у један мах и њихово узајмно проклињање, што је све скупа познато под именом великога раскола, даје најважнији материјал за карактеристику римске цркве у средњем веку. Од свега тога нема ни једне речи у рукопису г. Јовичића, и ако је то са свим опширно описано у историји Смирнова.

Исто тако, при описивању развитка црквеног, није никако могуће испустити из вида прописе, којима су одређиване границе кретању црквенога тела. Сами ти прописи нису ништа друго, него производ црквенога развитка. У рукопису помињу се неки од тих прописа на два места; али се не помињу нигде они прописи, који су израђени на обласним саборима и који важе све једнако до данашњег дана у цркви нашој

као закон. Ово важи и за правила оних црквених учитеља, који су признати у цркви као раденици на канонском пољу, и који се у рукопису не помињу, а то су: Атанасије велики, Василије велики и др. Ово је у историји Смирнова доста опширно израђено, али у рукопис није ушло; те се због тога по рукопису не може добити потпун појам о црквеним законима.

При описивању реформације, разуме се, није никакво могуће не поменути аугсбуршки религијски мир, тридесетогодишњи рат, појав протестаната и постанак енглеске цркве. Од свега тога у рукопису нема ничега, и ако је све то лепо изнето у преводу Рудакова.

Ради разумевања најновије историје западне цркве, којој је у рукопису посвећен цео други део трећег периода, држим да је врло нужно поменути правце енглеског деизма, француског натурализма и немачког рационализма. И ово је добро изнето код Рудакова, али у рукопис није ушло.

Даље, почем се зна, да су у историји западне цркве, после поделе црквене, највећу улогу играли калуђерски редови; онда је, на сваки начин, нужно поменути бар најважније од тих редова у историји хришћанске цркве. У рукопису г. Јовичића, у целом трећем периоду, не помињу се имена никаквих других редова, осим Језуита. Истина, на 96. табаку стоји наслов „Папство и калуђерство“; али се испод наслова не говори баш ништа о калуђерству. Г. писац је позајмио од Смирнова (стр. 54. вып. III.) наслов и одсек о папству, а изоставио оно, где се о калуђерству говори. Ово је за нашу школску књигу тим већи недостатак, што су францисканци и доминиканци уплели своје радове и у историју нашега народа, нарочито у Босни; па је потребно познавати установу и главни задатак тих редова.

Поменувши на овај начин главније недостатке рукописа, сматрам за дужност поменути и један велики сувишак, који би на другом месту био од важности, а овде је са свим излишан. — На крају „историје хришћанске цркве“ стоји: „Додатак историји — Руски раскол“, који захвата цуни 12 табака и који у овакој опширности не улази ни у руске школске књиге за изучавање историје опште хришћанске цркве. Почем је руски раскол обласнога карактера, не знам чиме би се могло објаснити, зашто је у рукопису г. Јовичића цео први део првога периода, — део, који обухвата најважније доба у историји цркве тј. апостолско доба, захватио толико исто простора, колико и руски раскол! Зар је „руски раскол“ у историји толико колико и апостолски рад на уређењу хришћанске цркве и ширењу хришћанске науке? Исто тако тешко је објаснити, како је баш „руски раскол“ дошао у додатак књиге, која се спрема за српску

школу, а не што друго из историје српске цркве! У руском расколу нема ничега поучнога ни одвећ важнога, те по томе држим да му не може бити места овде у таквој опширности ни у одсецима, где се говори о руској цркви, а камо ли у засебном одсеку — додатку.

Поред тога, у рукопису има и неких погрешака у садржини.

На 71. таб. другој страни стоји: Калуђерство је прешло на запад са истока. Ово је учинио св. Атанасије велики за време свога бављења на западу, којом је приликом упознао западне оце цркве с калуђерским животом. А осим тога многи западни епископи бавили су се дуго време на истоку и отуда писали своје посланице у Рим, описујући мирни калуђерски живот, и тиме су изазвали многе људе и жене у Риму, те су отишли у калуђерство. У овоме је највећу услугу учинио Јероним.“ — Овде су две погрешке. Прва је погрешка у томе, што се за Јеронима вели да је био епископ, јер он то није био никад; а друга је погрешка, што се зачетак и утврђење калуђерства на западу приписује само личности Атанасија великог и писмима западних епископа, који су били на истоку. Атанасијева заслуга на овоме пољу своди се на један спис — животопис калуђера Антонија. Запад је истина први пут из тога животописа дознао за калуђерски живот на истоку; али је то још сувише мало било, да се код западних хришћана пробуди воља за калуђерским животом. Ни писма западних епископа са истока нису била довољна за то. Запад је био врло мало расположен за усамљенички живот; јер су били са свим други услови живота на западу, а други на истоку. Калуђерство се на западу почело утврђивати тек онда, кад су се западни учитељи, упознавши се на истоку са калуђерском установом, вратили натраг и дали примера другима својим животом. Тако је радио Мартин, епископ турски, Јован Касијан и др., па је при свем том на први мах врло тешко ишло.

На 67. таб. прв. стр. стоји: „Из одлука васнонских и месних сабора састављено је црквено законодавство или канон.“ — И овде су две погрешке. Прва је погрешка, што се законодавство идентификује са каноном; а друга је — што се игноришу правила св. отаца, која су — правила — ушла у канон заједно са одлукама васеленских и обласних сабора.

На 108. таб. стр. четврт. стоји: „Језуитски ред добио је у историји цркве *постидно* име, које се придаје свакоме, који својим животом личи на ове вајне слуге Исусове, и кога ми обично крстимо именом „Језуита.“ — И ово је велика погрешка. Историја цркве није назвала поменути калуђерски ред никаквим постидним именом; а најмање се сме рећи, да је

име „Језуита“ само по себи постидно. „Језуита“ значи Исусовац и према томе такав назив не може бити постидан бар код Хришћана. Римски калуђери извеснога реда, носећи на себи име „Исусоваца“, злоупотребили су тај свети назив, те је отуд постао ироничан значај те речи у јавном мњењу. Па и тај иронични значај речи „Исусовац“ ограничава се само на оне, који су лажни носиоци тако лепога имена; а историја цркве не може ни у неком случају сматрати само то име за постидно.

На 6. таб. четврт. страна стоји ово: „Између осталог, он (Христос) им је (апостолима) *додао* благодат св. Духа.“ — По овоме изразу излази, да је благодат св. Духа материјалнога својства и да се може додати као и свака друга ствар из руке у руку; а то је са свим погрешан појам о благодати.

После поменутих погрешака у садржини, поменућу и неке контрадикције у рукопису г. Јовичића.

На 103. таб. прв. стр. вели се: „Скоро у једно исто време с Лутером, појави се у Швајцарској као реформатор *Улрих Цвинглије*“; а на 104. таб. четврт. стр. стоји овако: „Реформаторски покрет појавио се у Швајцарској око 1526. год. Први реформатори беху: *Вилхелмо Фарел* и *Петар Фире*, родом Француз.“ — Ова контрадикција дошла је отуда, што г. Јовичић, служећи се преводом Рудакова, није обратио пажњу на поделу Швајцарске у књизи Рудакова. У преводу Рудакова стоји овако на једном месту: „Почти вѣ одно время съ Лутеромъ вѣ нѣмецкой Швейцарии выступилъ вѣ качествѣ реформатора Улрихъ Цвинглиѣ“; а на другом месту: „Реформаторское движеніе коснулось и французской Швейцарии. Съ 1526. год. здѣсь реформаторами выступили Вилхельмъ Фарель и Петръ Фире изъ Франціи.“¹ У рукопису нису преведене речи: „нѣмецкой“ и „французской“, па је изишло противречије, које би свакога читаоца у забуну довело.

На 109. таб. прв. стр. стоји: „Први и најзнатнији удар претрпеше *Језуите од бурбонског двора*, који је по што по то хтео да уништи овај опасни калуђерски ред“; — а на другој страни истога табака стоји: „Први и отсудни корак противу Језуита учинила је *португалска влада*.“ — Овде се не зна, ко је у самој ствари први отпочео одсудно радити против језуита, да ли бурбонски двор, или португалска влада; јер се на једном месту рукописа вели једно а на другом друго. И ова разлика дошла је отуда, што је при превођењу превиђен главни смисао рускога текста. У књизи Рудакова стоји овако: „Первый значительный ударъ, который подучила іе-

рархія вѣ етомъ періодѣ, было вынужденое бурбонскими дворами уничтоженіе ордена језуитовъ“; — а на другом месту стоји: „Первый рѣшительный шагъ (против језуита) сдѣлало португалское правитель-ство“,² — У оригиналу, дакле, вели се за *бурбонски двор*, да је изнудио *уништење* језуитског реда, те тим нанео знатан удар *јерархији римској*; а за *португалску владу* вели се само то, да је она прва почела *гонити* одсудно Језуите. У рукопису је то, као што се види, погрешно изнето.

Исто је тако превиђен главни смисао рускога текста и на 13. таб. друг. стр. где се говори о односу римске владе према Хришћанима у првим данима хришћанства; те се час вели, да је влада одвајала Хришћане од Јевреја, а час опет, да их је сматрала у свему за Јевреје.

Па и на 109. таб. четврт. стр. вели се, да је „хернгутерска црква *поинкла на лутеранском земљишту*“; а на 110. таб. друг. стр. стоји, да се „хернгутерска црква *зачела далеко пре протестанства*“ и да је само „име хернгутерске цркве добила доцније.“ — Ова контрадикција дошла је због тога, што је у рукопису хернгутерска црква стављена у ред са сектама лутеранским без свакога основа. Хернхутере ваља одвојити од лутеранских секата, почем је извесно, да су хернхутери пореклом из ранијих времена.

Осим тога, у рукопису има и нејасних места, која се тешко могу схватити.

На 1. таб. четврт. стр. стоји: „Скоро сви народи, који имађаху своју политичку самосталност, беху здружени у једну државу, која је била под врховном удравом римскога народа.“ — Из овога може се извести, да су народи римске империје уживали под римском владом политичку самосталност, и да су добровољно ушли у састав римске империје, — што би, разуме се, било сасвим погрешно.

На 4. таб. трећ. стр. стоје грчке речи у тексту грчким словима написане и непреведене овако „*ov*“ и „*ovb.*“ Почем се код нас нигде по средњим школама не предаје грчки језик, то ни један ученик тих школа не би могао ни да прочита, а камо ли да зна значење тих речи. Ово важи и за латински назив извеснога крштења: „*baptismus clinicorum*“, који се на 47. таб. друг. стр. налази непреведен и латинским словима написан. Г. Јовичић је узео све ове туђе изразе из историје Смирнова; али је Смирнов писао своју историју за руске богослове, који обавезно и у широким размерама уче грчки и латински језик.

На 16. таб. друг. стр. стоји: „Бакони су у случају нужде свршавали и тајну крштења; но тако

¹ Очеркъ церковной исторіи переводъ Рудакова стр. 225. и 224.

² Ibid. стр. 305. и 306.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

звано низвођење благодатних дарова на новокрштене нису могли вршити, а ово је (ваљда, низвођење) у прва времена хришћанства замењивало тајну миропомазања. — Из ових речи излази, да се тајном миропомазања не „низводе“ благодетни дарови, и да је тога „низвођења“ било само пре, а да га сада нема. Овакво схватање горњих речи било би са свим по-решно; те је с жтога нужна јасност и одређеност у изразима, како би се избегло погрешно схватање.

На 16. таб. прв. стр. вели се: „Свештенство и народ у доба апостолско беху једна нераздељива Христова црква, и имали су једну главу, Исуса Христа.“ — Ово је нејасно, јер читалац може по овоме мислити, да је сад у цркви другчије; да „свештенство и народ“ сада нису чланови једне нераздељиве цркве и да Исус Христос није глава цркве; али такво мишљење било би погрешно.

На 25. таб. трећ. стр. стоји један цитат сасвим нејасан, јер је овако исписан: „**књиг. 8. глава 8. (114) 8. гл. 9.“ — Овде се не зна ни која је књига ни шта значе сви они бројеви.

На 92. таб. четврт. стр. вели се за православног писца Никифора Влемида, да је написао један спис, којим се „старао да измири науку о изласку св. Духа са учењем источне цркве.“ — Ове речи могу довести читаоца на мисао, да заиста има неке разлике између „науке о св. Духу“ и „учења источне цркве.“ Влемид је написао један спис у цељи, да створи ослонац на религијском земљишту за сједињење црква, и старао се, да тим списом изједначи латински израз „ex filio“ и источни израз „per filium“ у науци; али је Влемид био далеко од тога, да исповедање источне цркве стави изван круга „науке о светоме Духу,“ — као што се то из рукописа даје закључити.

Има у рукопису и погрешака у преводу, што такође смета правилноме схватању.

На 5. таб. трећ. стр. неправилно је преведен наслов из историје Смирнова, као што се то може видети из овога поређења:

рукопис:	историја Смирнова:
„Наука Христова, његов утицај на друштво и оснивање његових последника или цркве.“	„Учење Спаситеља; влашћивање Евога на общество; основаніе Имъ общества своихъ послѣдователей, или цркви.“

Код Смирнова се, дакле, говори о оснивању друштва, а у рукопису — о оснивању „последника.“

На 13. таб. четврт. стр. неправилно су преведене речи Смирнова о смрти Ап. Петра, као што се види из овога поређења:

рукопис:	истор. Смирнова стр. 50.
„Апостол Петар распет је ничке на крсту.“	„Петръ билъ распятъ на крестѣ внизъ головою.“

Смирнов, дакле, вели за Петра, да је распет стрмоглавце, а не ничке, као што у рукопису стоји.

На 14. таб. прв. стр. услед неправилна превода изишла је бесмислица, као што се овде може приметити:

рукопис:	истор. Смирнова 51. стр.
„Рад свој апостоли радили су с највећом усталашћу, никакве незгоде: ни глад, ни зима, ни муке, ни тамница, ни смрт — ништа их није могло смести у њиховом раду.“	„Апостоли исполняли дѣло своего служенія съ необыкновенною ревностію. Затрудненій и препятствій для нихъ какъ бы не существовало: голодъ и холодъ, преслѣдованія, темницы, смерть — ничто не останавливало ихъ.“

Смирнов, дакле, вели, да се Апостоли нису ничега плашили, па ни смрти; а рукопис каже, да су Апостоли и после смрти продужавали радити као и пре смрти.

На 37. таб. трећ. стр. стоји такође неправилан превод:

рукопис:	ист. Смирнова стр. 166.
„Параномари су се бринули о спољашној чистоти богослужбених збора.“	„Должность параномарей — привратниковъ вызвана необходимостію имѣть надлежащее пощеченіе о внѣшности богослужбенихъ мѣствъ.“

На таб. 20. друг. стр. неправилно је преведена реч *вышній*, као што се види из овога:

рукопис:	ист. Смирнова 88. стр.
„Највишег Бога приказао је свету Месија — <i>велики</i> Христос.“	„Всесовершенствога Бога открилъ миру Мессія — <i>вышній</i> Христосъ.“

Реч „*вышній*“ има један корен са речи „*високи*“ а не са „*велики*.“

На 78. таб. трећ. стр. због неправилног превода не може да се схвати смисао што сведочи ово поређење:

рукопис:	истор. Смирнова стр. 423.
„Књижевни рад западних писаца управљен је махом на тумачење св. Писма. Изучавање догмата вере било је <i>ио другом плану</i> , — изузи-	„Литературная дѣятельность западныхъ писателей сосредоточивалась главноимъ образомъ на изясненія св. Писанія. Изученіе догматовъ было <i>на второмъ планѣ</i> :

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мајући неке нерешене догмате, као о судбини, о пресуштествлењу, о исхођењу св. Духа и др. којима су се бавили неки писци.“

только спорные въ то время догматическіе вопросы, напрімѣръ, о предопредѣленіи, о пресущественіи, объ исхожденіи св. Духа и др. занимали еще нѣкоторыхъ писателей.“

Код Смирнова је, дакле, сасвим јасно изнет рад западних писаца, а у рукопису је тешко наћи прави смисао горњих речи.

Погрешан је превод и на 95. таб. трећ. стр., као што се види из поређења :

рукопис :
„Крштење *Лифландаца, Естландаца и Курландаца*. Ови *предели* беху насељени народима финског и литванског племена.“

ист. смирн. стр. 49.
„Распространіе христіанства въ Лифляндіи, Естляндіи и Курляндіи. Эти страны населяли народы финскаго и литовскаго племени.“

У рукопису, као што се види, називају се људи пределима, услед погрешног превода.

Таква је погрешка и на 104. таб. друг. стр. као што се види из поређења :

рукопис :
„Лутер је сваком згодном приликом говорио о *филолошкој важности изучавања св. писма*.“

истор. рудакова стр. 229.
„Лутеръ при всякомъ удобномъ случаѣ указывалъ на важность для церкви филологическаго изученія слова Божія.“

У рукопису је, дакле, смисао сасвим изопачен.

Поред погрешака у преводу, има и погрешака у језику. У рукопису између осталог стоје и овакве речи : пресуштествлење, тракијанин, космојазични, миродржац, племићство, кајишарски безобразлук и т. д.

На послетку, сматрам за дужност учинити једну примедбу и односно прегледа садржаја у рукопису. По моме схватању свака школска књига мора имати лак преглед садржаја. У рукопису на појединим местима има по четири наслова, без сваких знакова, који би олакшавали преглед. Нека ми је дозвољено, да ради примера наведем само једно место из рукописа.

На 87. таб. друг. стр. стоје четири наслова овако :

„ДЕО ПРВИ.“

„Од поделе цркава до пада Цариграда.“

„Историја православне цркве.“

(1054—1453.)

„Спољно стање цркве.“

„Потпуно уређење православне цркве у Русији за време св. Владимира и Јарослава.“

У историји Смирнова стоје ти исти наслови ; али поред сваког наслова стоји знак, по коме се познје подела материјала и смисао сваког наслова. Тамо то стоји овако :

„Отдѣлъ первый.“

„Отъ раздѣленія црквей до взятія Константинополя Турками.“

„А. Исторія цркви православно-католической.“
(1054—1453.)

„ГЛАВА I“

„Внѣшнее состояніе цркви.“

§. 2.

„Окончателное устройство православной цркви въ Россіи при св. Владимірѣ и Јарославѣ.“

Смирнов се, дакле, послужио и словима азбуке и поделом на главе и параграфе, да би олакшао читаоцу преглед садржаја. Држим да би добро било, да је таква подела остала и у рукопису ; јер писање глава и параграфа не захвата много простора, а међу тим много помаже ономе, ко се књигом служи.

Још ћу учтиво приметити, да је ради лакшег прегледа нужно стављати цитате на један начин. У рукопису г. Јовичића има места, где је цитат у тексту, као на прим. 93. таб. прв. стр., а има места, где је цитат испод текста под звездом, као што је на 25. таб. трећ. стр. Ово неједнако писање цитата отежава преглед.

После свију ових примедба, држим, да рукопис г. Јовичића : — „Историја хришћанске цркве“ — овакав какав је, без поправака, не би могао задовољити потребу наших школа.

С најодличнијим поштовањем,
На Крстов дап, 1882. год.

У Београду.

ЈЕВРЕМ ЈЛИЋ,
ПРОФЕСОР БОГОСЛОВИЈЕ.“

За тим је арх. Нестор прочитао свој реферат о истој књизи :

„Историја хришћанске цркве“ од г. проте Ж. Јовића, професора богословије, има доста лепих а и слабих страна. Ја ћу споменути неколико од ових последњих. Тако :

Одређујући „појам о цркви и њеној историји“ (л.

1.) писац вели: „Хришћанска црква је људско друштво на земљи итд.“ Ја држим да је боље рећи: хришћанска је црква друштво, које верује у Исуса Христа и т. д. . .

Казујући шта је предмет црквене историје, писац га одређује овако: „предмет је црквене историје, — црква, т. ј. колена рода људског и т. д.“ Ја држим да би правилније било рећи:

Предмет црквене историје јесу унутрашњи и спољашњи догађаји црквени, које је она као и свако људско друштво у разним одношајима од свога постања до данас преживела и т. д.

Улазећи у излагање саме историје, писац осећа потребу да пре свега спомене „стање рода човечанског до доласка Исуса Христа Спасиоца на земљу“, (место „човечанског“ боље је — *људског*, место „до доласка“ боље је — *до силаска или појаве* Исуса Х. на земљу; место „Спасиоца“ обичнија је реч — *Спаситеља*) а у место да опише стање рода људског до доласка, он прелази на стање *пред* долазак, те се с тога на први мах види значајна празнина у речи стојеће историје Хр. цркве.

Који хоће да пише Историју Хришћанске цркве, тај треба да зна да он не пише историју развића рода људског, него историју *Искушења* или *препорођаја* *свега човештва*.

А да такву историју напише мора ма и површно да каже да се прво људско друштво до грехопалења налазило на великом ступњу умног и моралног савршенства и да је с те висине пало преступљењем закона божијег, и падало у току времена све дубље и дубље у бездан мрака и незнања, док на послетку није побркало све праве појмове о истинском животу и одношају своје према Богу и ближњима. А из тог неизлазног стања спасла га је безгранична љубав божија тиме, што му посла на земљу свог *јединца* сина да прихвати измучено људство, да искупи, просвети, и унесе у живот људи вечита и стална начела за правидно развиће ума и непрекидно усавршавање у врлинама и добру.

Код писца Хр. Историје г. Јовичића нема тог приступа, и као што се види, он га је нарочито пропустио, те је тиме у неколико (своју) историју осакадио.

Но и само „стање рода људског пред долазак Христа Спаситеља“, које он описује под насловима: „политичког . . . религијозног и моралног стања (д. 4.)“ изведено је тако, као да би писац писао световну а не црквену историју. По моме мишљењу у Историји Хришћанске цркве највећу улогу запрема религија, јер од ове зависи морал и политика. С тога је требало у религији потражити и наћи узроке оваквом политичком и моралном стању рода људског пред сидазак на земљу Исуса Христа.

И доиста какву религију у опште затиче са својом појавом хришћанство?

Исток — царство уеографије; Запад — царство индивидуалности. Принцип те разлике лежи у појму о Богу и животу. Пантеизам вири у основи сваке источне религије. Слобода, индивидуалност — овде се не признају. Мистицизам одвлачи човека од стварности у област фантазије, те му је с тога идејал — „да се све врати у Бога, као што је из Бога и истекло“, а личност човекова — ту пропада.

Грчка и Рим дају други приказ. Код њих господари чувство величанствености (индивидуалности) човека. И сами богови код њих нису што друго до обични људи. Али грчко-римска цивилизација, истичући тако у вис индивидуалност човекову, довела га је најпосле до тога да је изгубио свако осећање божанствености! А човек није никад тако на ивици свога пада, као што је онда кад у својој охолости отпочне да рачуна себе за Бога. . .

У оно време, кад се Исус Христос јави на земљи, незнабоштво беше деморалисано — искварено у свима својим члановима. Оно обожи само себе у лицу својих императора. Но кад човештво човека обожава, онда оно остаје без вере у Бога, а човек је без вере мртав. Таквим начином Исток уништи индивидуалност човекову сахрањивши је у сујестанцији Бога, а незнабоштво на Западу, истичући преко мере индивидуалност човекову, пропада у бездану своје околости и гордости. С тога цео предхришћански свет, повијајући се по учењу једне или друге од ових двеју главних религија, беше изопачен у свима појмовима домаћег, друштвеног и политичког уређења; јер се оснивао на једној самој грубој сили и *егоизму*. А отуда у браку — многоженство, наложништво, својевољни развод, продаја жена, па често и убиства без сваке одговорности. Очеви имају право на смрт и живот своје деце, дају их у залог, а често их и продају, као робље. Закони дозвољавају побацивање и тровање деце у утроби материној, па чак и то да се могу после рођења давити ако су слабог састава. Ироди из подозрења трују своју рођену децу. Нерони — и децу и мајку. Браћа продају сестре за новац. О љубави између господара и слугу, није могло ни бити ни говора. Ту је царовала самовоља и тиранија. На истоку ратови и лов, а отуда — суровост, крвожедност у свима друштвеним одношајима. Источна *Фисова* освета истребљавала је кад што читава племена. У Грчкој и у опште у приморским странама — трговина. А отуда — хитрост, варање, грабљење, бесавесност. . .

У Римљана — ратоборни дух и физичка снага. А отуда — себичност, охолост, надутост, крвожедност. Па и сама римска фукара жуђаше за крвљу: црквени и

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Мадригатори истребљиваху читаве гомиле људи ради увесељења и задовољења публике.

И сама религија захтеваше крвавих жртава. Не беше ни једног народа, који, по сведошци историје, није у извесним приликама приносио Богу на жртву људе. При сахрањивању каквог знатног лица, морало се спалити једна, а негда и више његових љубазних жена, или се заклати неколико његових слугу и робова. Рођење, дакле, и смрт — ове две највеће тајне у природи — беху обешчашћене.

Државнички живот развијаше се у том истом правцу и по истим начелима. Отуда на Истоку — касте а за тим деспотија, на Западу — аристократија, а за овом деспотски монархизам. Деспоти нити су знали нити им је на ум падала мисао о *праву* а много мање о *љубави* на спрам својих поданика : у царству тираније може царовати само страх и бешчовечност. Хиљадама невиних глава одлетало је из једног само подозрења. У Јудеји — Ирод велики, у римској империји — Тиверије, — беху представници политичког напретка старог света. Но први уби четрнаест хиљада невинне деце из једног само подозрења ; а други истреби све своје рођаке, па и све опасне и неопасне великаше у којима подозреваше себи заверенике . .

Деспотизам уношаше мржњу и сукоб у све саставне делове државног тела : началници тиранисаху над потчињенима, потчињени злоумишљаваху против началства. А одтуда завере, устанци, међусобни ратови, издајства, шпионства, кврге и свакојаке каштиге. У законима самовоља, жестокост ; у судовима — хатар, мито и т. под.

Сваки народ гледаше на себе оделито, егостички као на изабрани народ у коме се морају усредсредити и завршити судбе целог света. А одовуд неизмирљива завада међу племенима и народима. Јудејци држаху да су незнабошци гори од сваке животиње, а незнабошци презираху Јудејце као какво ништавно племе, које се држи најгрубљих празноверица источне савњарије. Грци говораху да су само они достојни имена правога човека, а све остале народе сматраху за варваре. Римљани уважаваху човечанско достојанство једино и само код римских грађана, а све остало људство презираху као робље. С тога се сва међународна права осниваху на праву јачега. Ратови се дижу само за то да један народ други истуче, и да му што отме. Рањенике није нико лечио ; робови се нису враћали, куће се нису штедиле, а често су осуђивана читава села и вароши на истребљење. Највеће вароши старог света — Вавилон и Ниневија — збрисане су с лица земље. Ето у каквом тужном стању беше род људски у свима деловима његова живота пред силазак на земљу сина божијега Исуса Христа.

Спасење човештва захтеваше, да се човек дигне од свог пада и да се измири с Богом, али не да се прелије у њега и ишчезне у његовој супстанцији. И Исток и Запад тражили су то измирење разним путовима, али и један и други падоше у заблуде. Требало је ове две крајности измирити, али измирења не беше. И доиста, кад је Бог безграничан а човек ограничен, то какав је одношај бића безграничног према бићу ограниченом ?

Свака философија и религија морају на то одговорити, јер из тога истиче на само морал него и политика. Ако се одговори пантеистички, онда поједино биће ишчезава у бићу општем, као и напротив — што у другом случају, опште биће ишчезава у бићу посебном. А где је онда индивидуа, где ли морал ?

У старој философији заслужују пажњу оне системе, које су изашле из школе Сократове. Оци црквени мишљаху да ће у Платону наћи догмат о пресв. Тројници, који као да у основи поткопаваше пантеизам. И ми признајемо, да је овај философ много помагао богословљу. Али кад му загледамо у теорију морала, опет га видимо на страни пантеизма. Он не признаје право индивидуалности, јер гледа на брак као на улепшање паврзме и препоручује држави да спарује мушкиње и женскиње по избору јачине и здравља те да произведе добар сој, ради чега допушта и насиље и превару ; добру децу оставља а слабуњаву тамани ; слуге не признаје за људе, па и грађане начини безгласним поданицима републике.

Аристотело — његов ученик — премда не одобри комунизам, али паде у другу крајност одбаивши божије *провиђење*, чиме прекиде сваку живу везу Творца са тварима. С тога и његов морал не даје никаквог права индивидуалности човековој. Он тражи да се чак и у закон стави, да је слободно тровати децу у утробама материним, а ону која се роде слабуњава, бацати.

Појам о Богу мало је што бољи и код Стоичке школе. И овде вири пантеизам са свима његовим убитачним последицама. „Нема више мудрог и праведног провиђења, веле Стоици : светом управља неумитна судба !“ Недостатак своје философије они хтедоше да попуне чеким чудноватим, строгим моралом. Оци цркве справедљиво их укоравају кад веле, да су Стоици хтели да прекораче предео човекове природе. Јер у место да изнађу начин за стишавање људских страсти, они иђаху на то да их утамане. Код њих не беше ни жалости, ни милосрђа : јер откуда би ово истицало, кад светом управља неумитна судба ? !

Тој нечовечној философији оци црквени износе на углед хришћанску љубав. „Рим је, веле они, саздао реч *хуманост*. Но хришћанство му је дало идеју и зарејало га живим осећајем. Хришћанство је, дакле,

извршило то, што није могао извршити ни Рим ни сва грчка философија. Оно је измирило Исток за Западом, религију с философијом, коначно с бесконачним! Јест, догмат о Тројици руши пантеизам у самом његовом извору. Човек је створен *по образу и по подобију Божијем* и тај образ у души човековој служи за основ његове личности, самосталности, слободе. Но то, што је Бог оделита личност од наше личности, још није довољно да се определи наше назначење. Тако учење не даје никакве везе *коначноме с бесконачним*, већ напротив дели га целим безданом. Хришћанство попуњава тај бездан — *догматом о посредништву*. Исус је посредник између Бога и људи: он има Божију и човекову природу — сајуз Бога са човеком.

Али од куда ће слаба, несавршена твар да прибави убеђење, да њу Творац, — не гледећи на бездан, који га од ње раставља — ипак љуби, промишљава и привлачи к себи? Као и напротив, да је с друге стране и њој као твари дозвољено свога Творца љубити и путем љубави кретати се к бесконачном напретку и усавршавању? На то хришћанство одговара: ако човек није по природи савршен, он је способан за усавршавање. Дакле, има идеални тип коме тежи, па и ако га на земљи не достизава. На тој дакле последњој мети савршенства, ка коме тежи човештво, твар постаје достојна за сједињење с Богом.

Тај неисказани идеал свемогућег савршенства налази се у Богу. То је *шостасно Слово Божије, син Божији*, који је уједно и Творац васелење. Он је посредник између Бога и човека. Догмат о посредништву попуњава бездан међу ништавилом слабог човека и величанством свемогућег Бога. Ми можемо ван сваке сумње рећи да Бог љуби нас, с тога, што љубав Бога оца гледа нас не у стању наше слабости и греховности, него у стању савршенства ради кога смо саздани — у нашем идејалу *Богочеловџку*, вазљубљеном сину свом. Тако схваћени догмат хришћански мири супротне елементе, који су делили и цепаили стари свет. Идеал је хришћански *сједињење с Богом*, али не сливање с њим или ишчезавање у њему. Јер хришћанство тројичношћу лица у Богу допушта у једно исто време и личност Бога и личност човека. Свака философија и свака религија, која признаје у Богу само јединство апсолутне супстанције, не може признати индивидуалног бића..

У учењу хришћанском творење производи од *слова*, које је Бог и које непосредно утиче на сваку твар, различиту од њега. Таквим начином оделито биће није неко прелазно преображење бића свеопштег, већ има засебан живот, — живот индивидуални, вечни.

Једанпут саздано — оно већ не може угинути: оно је у непрекидној вези с Богом. Оно се орошава росом љубави Божије, а та тајанствена роса, која се у науци богословској зове „*благодет*“, ниспошиље му се трећим лицем св. Тројице — Духом светим. Ето како се од прилике схвата догмат ваплоћења сина Божијег и неопходност тога за искупљење свега света!

О свему овоме требало је да г. Јовичић опширније прозбори у приступу своје историје, те да се докаже она велика потреба о јављењу и силаску с неба, Сина Божијег на земљу. У противном случају боље је да се онакав говор о томе са свим избаци и просто отпочне историја цркве с рођењем Исуса Христа.

Говорећи о рођењу И. Христа (л. 4) писац на једном месту вели, да је род човечански због греха (само) „*посрнуо*“, а на другом месту мало даље вели „*да је род човечански због тог истог узрока доведен био до потоњег ступња моралне пропасти*“.

Ово ваља довести у сугласност.

Спомињући долазак Исусов у Јерусалим 12-ге године узраста Исусова, писац вели да је тај долазак био *о иразнику пасге*, док у ствари то је било новом лету, које се светковало 1. Септембра.

На страни 5-тој у наслову „*Наука Христова, његов (ваљда њен) утицај на друштво и т. д.*“ има много нескладних реченица, а и сам одговор на ту тему врло је лабав и недовољан.

Хришћанство је унутрашњи одношај човека наспрам Бога. Оно — рекло би се — тежи да прероди само индивидуе а не и друштва. И кад оно оглашава да су богати и бедни, силни и немоћни, учевни и неучевни, *једнаки међу собом*, оно схваћа ту једнакост у одношају наспрам царства небеског или *благодати*. Јер сам И. Христос вели: *царство моје не от мира сего*. Апостоли нису ни покушавали да обору стари друштвени склоп, па и ако се овај базираше на најгрубљој сили и неједнакости; те с тога и препоручују да се уважавају цезари и све постојеће власти. И доиста Јеванђеље односи се изнајпре на индивидуалност човекову. Но таква и треба да буде свака доктрина, која хоће да утиче на човештво. Друштво се склапа из појединих индивидуа, и свака револуција није што друго, до израз унутарње измене самог друштва. Али, ако је нужно преродити индивидуе ради преображаја самог друштва, онда је исто тако нужно — *организовати* средиште за развитак индивидуа. И Стоици поведоше човека к савршенству, али занимајући се искључиво индивидуалношћу човека, они забацише (за леђа) оне ране, које троваху стара друштва, те с тога не беху у стању да прероде ни индивидуе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Хришћанска религија има далек овећи задатак: њена је цел да створи спасење свију људи — да прероди у једно и сто време и индивидуе и друштва.

Она почиње тиме што не дира у друштвени склоп. Она се држи осамљено у политичком свету и у средсређава сву своју радњу на унутарњи препорођај човека. Али религија не може остати без икаквог утицаја на друштво, јер би у таквом случају личила на слаботињу Стоичке системе. Напротив она храни у себи све што захтева човештво, а човештво треба да примени само ово учење на друштво и државу.

Човештво н. пр. захтева једнакост. А шта на то вели наука Исусова? „Људи су једнаки пред Богом — једнаки и по происхођењу и по назначењу: Они имају једнака права и обвезаности“ . . .

Човештво тражи братства и љубави. А шта вели јеванђеље? „Ви сви братија есте.“ Дакле као браћа дужни смо љубити се и опходити се један према другоме братски.

Човештво тражи мира, узајмне потпоре и међународног зближења. А шта на то одговара Јеванђеље? Сви су народи чланови једне велике породице, дакле браћа међу собом. Проливати крв брата свога то је грдно преступљење!

Јест, заповедајући човеку да љуби човека, Исус Христос није правио разлике међу домородцима и странцима. Његово учење о љубави иде чак дотле, да му је последња мета „и будеть едино стадо и единъ пастыръ.“

Стари свет није знао за другу међусобну везу до једну грубу силу. А отуда — тиранија, грозни ратови, ропство. Хришћанство полаже у основ *јединства братску љубав*. Дакле, разрушити на земљи владинство грубе силе, а подићи царство љубави и правде, те тако остварити међу члановима велике човечанске породице, међу индивидуима и народима, *потпуно јединство*, у коме би сваки нашао најбоље услове за достижење свог човечанског опредељења — таква је мисија хришћанства! И оно се своје мисије озбиљски прихватило, те је с тога и имало огроман утицај на друштва. Да, по читавом свету, докле је оно само допрло, намах се опажа благодетни његов утицај на све саставне делове друштвеног уређења. Оно је узело у заштиту сајуз мужа и жене и осветљало тај сајуз у слици сајуза Исуса Христа са црквом. . . .

Оно је забранило многоженство и наложило, а тим самим предупредило многе убитачне последице породичног раздора и свађе. Оно је уништило незакониту власт родитеља над животом и смрти своје деце. Оно је пречистило грубе предрасуде и празноверице, упитомило нарави дивљих племена. Оно је

одредило прави значај телесне и духовне природе и указало разуму пут за правилно кретање у науци и вештини. Па и самој вештини дало је бољи и узвишенији појам дигнувши је од предмета грубих к предметима идејалним — духовним. Оно је скупљало огроман број сиротана и замењивало им материнску љубав; подизало странопримнице, у којима је сваки путник налазио прибежишта. На горама вечно покривеним снегом, у планинама и дубравама, куда људска нога од пре није никад пролазила, оно је подизало болнице и богомољице, и звуком трубе и звечке, снисходећи појму народа, разгонило вештице, вампире. Оно је кретало велике пријатеље човештва по разним непроходним варварским странама и пустињама ради благе јеванђелске проповеди. . и т. д. и т. даље. . . Јест, Наука Исусова не беше толико посвећена разуму, већ срцу. Он није дошао да објасни тајне необјашњивог апсолутног бића; он је сишао с неба да донесе и објави међу људима *закон живота*, који није друго нешто до *закон љубави*. Цела проповед његова састојала се у једној речи: „*љубите!*“ А овом вечито-животном речју он је и васпоставио наравствени свет.

На страни 6-тој говори писац о позајмљеном говору Јудеја „да ће доћи Римљани и овладати земљом Јудејском“. Римљани су већ били дошли и и завладали Јудејом. Но ако се овде узима укинуће црквене аутономије, која је онда још у неколико трајала: онда ваља ту мисао исказати другим реченицама.

На страни 11-тој није историјски верно да су апостоли седели у Јерусалиму за 45 година, па се после растурили по разним странама. А ако је говор о томе нејасан, те ме је на такву примедбу навео, онда нека писац попуни и објасни шта је хтео рећи.

На страни 17-тој неразумљива је она реченица: „да хришћански свет није знао висока правила морала, а његова воља беше закон“. Да ли се није ту хтело рећи: Да хришћански свет није се управљао по правилима узвишеног морала и љубави, него егоизмом и грубом силом? . . .

На страни 64-тој мало је казано о блаженом Јерониму у опште, а о историском значају његовог учења у борби против Пелагија нема ни спомена. А требало је о томе што проговорити. Јер, кад се бл. Јероним очајнички борио с Пелагијем, то беше борба *гордог* незнабожачког духа са духом *смирења* хришћанског. И да је у тој борби Пелагије победио, хришћанства — тако рећи — нестало би.

И доиста, ако човек има све у својој природи, ако све па и само његово спасење зависи од њега и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

свет ве слободне воље, без помоћи и благодети божије, као што учаше Педагогије: онда какав значај може имати за нас *Искушење* и она жртва на крсту за грехе целог света? Наравно никакав!

Августин излази на сусрет тој дрској мисли Педагогијевој износећи учење о *благодати*.

И то учење беше тако нужно за ону епоху какво се само могло пожелети! Кад се јави Августин, стари свет лежаше на развалини. Навала варвара отвараше нови век. Какво је место требала да заузме црква у таквој поплави? Она је морала заузети место *васпитатељке* и васпитати горда и неукротљива племена, која историјом беху одређена да доцније прероде политички свет. А да би их могла савладати и васпитавати, црква не имајаше онда у својој руци ништа друго до *веру*. Материјална снага беше у рукама победилаца римске империје. Августин истиче учење у *благодати* и тиме прегрба горда племена да се покоре и предаду вољи божијој, т. ј. цркви. Првородни грех са свима његовим убитачним последицама, и вечне муке ада, које доводе у ужас природу човеку и које Августин у списима својим приликом те борбе онако живо нацрта, беху неопходни догмати да подејствују на прелом и потчињеност ових грубих, (тако рећи) неукротљивих племена!..

Таквим начином Августин је извршио једну од највећих мисија какве су само икада могле бити одређене човеку. Ап. Павле положио је основ догмату *ваилоћења* и *благодати*. Св. Атанасије и Августин развише и утврдише те догмате. То су два стуба на које се наслања хришћанство и снага цркве. И кад хришћанство има најважнији значај у развићу целог света, то један део ове неувеле славе припада и бл. Августину!

Јест, велика личност Августинова царује над свима средњем вековима. Он је својим учењем о *благодати* уздигао и утврдио ауторитет римске цркве, а у исто време тим самим (што је редак факт у Историји) наоружао прве реформаторе, Лутера и Калвина, да тај хиљадугодишњи ауторитет заљуљају.

Према свему овом требало је да се о тој историјској личности проговори, као што рекосмо, која реч више. . . .

Исто тако требало је рећи штогод о савременом уређењу црногорске, румунске и грчке цркве; јер и ако су ово цркве православне као што је и наша; али ипак свака од њих има у себи нешто *своје*, на-

ционално, а тим самим интересантно за нас и за нашу српску цркву.

Имао бих још коју реч рећи о подели, плану, као и о русицизму појединих места и речи ове историје. Но како је ту улогу, према усменом нашем споразуму, узео на себе други референт г. Ј. Илић: то мени остаје још да кажем, какав сам у опште појам саставио о историји хришћанске цркве, о којој је овде реч.

1. Нашао сам да је она на брзу руку писана, те су с тога у њој поједина места нејасна а поједина слабо разрађена.

2. Да та места према показаним примедбама референта може писац поправити и допунити.

3. Да говор о савременом стању црногорске, румунске и грчке цркве може за сад бити одложен.

4. Да је та историја удешавана навластито за школску књигу нашим богословима.

А према свему овоме мишљења сам: да се ова историја хришћанске цркве прими и о државном трошку штампа, — наравно почем се претходно према показаним примедбама уколико је могуће исправи и допуни. Потребу о примању ове историје допуњавам још и тиме, што наши богослови друге историје хришћанске цркве немају, него се и ада служе том истом преписујући лист по лист. На послетку према општој одлуци Главног просветног савета, и ова ће Историја, као школска књига, најдаље кроз 4—5 година изнова доћи на ревизију, па ће се тако за ново прештампање моћи боље приредити и допунити.

Историја ова износи 130 писаних табака, а штампаних биће не мање 25—30. Но било више или мање, мишљења сам да се писцу одсеком да у награду 1000 дин.

29. Новембра 1882. год.

ЧЛАН ГЛАВ. ПРОСВЕТНОГ САВЕТА,
ПРОФ. БОГОСЛОВИЈЕ, АРХИМАНДИТ

НЕСТОР“.

Просветни Савет делећи у свему, мишљење рефераната одлучио је: да се Црквена Историја оваква каква је не може примити и штампати о државном трошку. Но да се врати писцу и да му се реферати саопште, па да цело дело изради по напоменама које се у рефератима налазе.

Референтима г. Илићу одредио је Савет 100, а арх. Нестору 80 динара ховорара.

Пошто је дневни ред био исцрпен, потпредседник је закључио састанак.

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

11.

ПИРОТСКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

"Господину Министру просвете и црквених послова,

Част ми је учтиво поднети Господину Министру извештај о стању овога просветног завода за 1882. школску годину у колико није о нечему преко године јављено самим током званичне администрације.

Сви су предмети предавани у првој половини школске године по програмима које су поједини наставници били поднели почетком школске године, а у другој половини по новим наставним програмима које је министарство изводело послати заводу на употребу.

Прелазно стање које је наступило увођењем нових наставних програма у сред школске године морало је пореметити и ток и ред и распоред предавања, те се једва стигло, доводећи у склад претходна предавања са потоњима, да се исцрпи учебни материјал предмета до краја школске године. Опширно понављање, дакле, било је само из хришћанске науке, која се и по количини материјала и по начину учења сматра као једини лак предмет поред цртања и краснописа.

Наука хришћанска, српски и немачки језик, математика и природна историја предаване су по ручним учебницима, а остали предмети, за које није било учебника, диктирани су у обиму и садржини нових наставних програма.

Писмени задатци задавани су ученицима са свим по спису, и то из предмета који се рачунањем и мерењем баве. Тако, наставник географије од времена на време задавао је ученицима осим цртања континента и појединих држава, још и изналажење географске ширине и дужине разних места, одстојање једног места од другог (и висина планина на рељеф-глобусу) по размернику појединих карата; а исправљани су овако: прво су наставници разгледали задатке засебно па погрешне исправљали су на часовима сами ученици пред наставником да би се сами уверили и увидели своје погрешке.

Језик је у овоме крају не само здраво неправилан него још више сиромашан. Ученици не владају ни десетим делом речи којима се као служе да разумеју садржину предмета што је захтевало од свију наставника мучних напора и настојавање па да се постигне приближан успех према положеном труду.

Наставник природних наука употребљавао је при предавању учила којима гимназија располаже, као: Збирку минерала и пресованих биљака, Шрајберове слике итд. што се обично шаље средњим школама из министарства просвете. Осим тога изводио је ученике

три пута у поље а и у школи показивао је разне делове свежих биљака а неке је и анализирао по „флори околине Београда“. За хемију и физику има од апарата овај завод само једну луку, метар и тегове па и опет су чињени неки хемијски опити у колико се могло без апарата што по занимљивости својој као и вештине ученици радо слушају и успешно уче, али је желети да се по могућству и овај завод снабде бар најнужнијим апаратима. Наставник географије служио се Кипертским и Ханткеовим мапама и атласом Фердхирца. Успех, и, по томе, корист од мапа куд је и камо већи него од атласа из узрока што атлас, по склопу своје, не може бити као мапа изложен ученицима на непрестано гледање и посматрање као што би било кад би сваки ученик морао набавити и имати таки атлас као ручну књигу. Гимнастика се зими не може ни настављати под ведрим небом а и за лето има само барне и рек. За певање није ни било наставника.

Разреди нису преоптерећени часовима с обзиром на предмете који утичу на испит учеников, али с обзиром и на предмете вештина не може се рећи да је новим распоредом предмета бог зна колико олакшано разредима кад преко недеље сваки разред на изменице одседи у школи од 8—12 сати пре и од 2—5 после подне. За потребу овога довољно је само сравнити недељне часове старог са часовима новог распореда.

Сваки је прилежан ученик испитиван чешће и добијао двомесечну оцену из свију предмета, али неприлежност неких ђака, особито из првог разреда, који ступе у гимназију онако као да нису никад видели школу нити икада чули о каквој дисциплини и реду школском, неприлежност је, кажем, превршила сваку меру.

У IV разр. 5 ученика учинило је 1 неоправдан изостанак

"	III	"	15	"	"	78	"	"
"	II	"	24	"	"	328	"	"
"	I	"	55	"	преко	1100	"	"

Оваком изостајању од школе највише су криви ђачки родитељи који неће да схвате ђачки положај па не мисле да поштеде децу ни од каквих материјалних радова. До Бурђева дне и које како, али после школа је и ђаку и родитељу последња брига. Узалуд сам настојавао и објашњавао ђачки позив родитељима кад дете не долази у школу очиним дозволом. С тога је и због тога кажњено саветском одлуком 24 ученика; 20 из I а 4 из II разреда.

После поступних мера 16 је њих за то што је просто напустило школу, искључено из завода без права

а 8 њих с правом на испит од којих су га само двојица покушали ; један с успехом а други остао да повторава. Остали се нису више ни јављали. Због учестаног немира кажњена су 2 из I и 1 из II разреда са по 1 даном затвора. Озбиљнијим осудама, хвала Богу, није било повода а о мањим казнама као : клечању, стајању ван клупе итд. приликом часова није се водила белешка.

Здравље у заводу није било озбиљно потресено, али никад и није било поштеђено од бледоће, крастешуге, костобоље и осталих последица рђавог живљења, влаге и нечистих станова. У I разреду било је и два смртна случаја од назеба и запаљења.

Односно кабинета могу рећи да и не постоје осим ако се узме да оно мало минерала, биљака итд. што сам горе навео, може образовати кабинете. Сиромашна библиотека умножена је ове године са неколико књига и мапа а обogaћена „гласницима“ српског ученог друштва, али је далеко још, много далеко од тога, да може вршити свој задатак као библиотека. Каква је пак школска зграда и у колико одговара потреби, довољно показује то, што је, мислим, све спремно да се што пре почне зидање нове зграде за гимназију.

Бр. 206.

16. Октобра 1882. год.

у Пироту.

ДИРЕКТОР

ДИМИТРИЈЕ АЛЕКСИЈЕВИЋ“.

12.

КЊАЖЕВАЧКЕ ГИМНАЗИЈСКЕ РЕАЛКЕ

«Господину министру просвете и црквених послова»

Услед препоруке од 6. ов. м. ПБр. 8036., а према претпису г. Министра просвете и црквених послова од 17. Маја 1880 г. ПБр. 2273 потписаноме је част да му у најопштијим пртама поднесе извештај о целокупноме стању гимназијске реалке књажевачке за школску 1881. и 82. годину у следећем :

1. Наставници су предавали прописане предмете по програмима, које су у почетку школ. године поднели, сходно пропису § 9. закона о устројству реалака, наравно с погледом на неблагоприятно послате привремене програме, у колико је то било могуће. На овоме је месту потписаноме дужност, да изнесе г. Министру и неке учтиве примедбе професорског савета на привремене прописане програме за средње школе, о којима се тако дуго говорило и писало. Савет професорски мњења је, да у привременим програмима нису заступљене како би ваљало : посту-

пност, целина и округлина наука, које се предају у нашим школама. Свака наука требало би да се предаје поступно почев од свога најмањег па до највећег обима и пространства, као што је то случај и у свима страним напреднијим државама, имајући притом у виду поред осталог и поступно умно развиће ученика што је такође промашено у привременим програмима, о којима је овде реч. Тако би по мњењу професорског савета ове школе ваљало у кратким потезима прећи у I и II раз. целокупну српску и немачку граматiku, географију, натуралну историју, веронауку и т. д, а не како то стоји у споменутих програмима, из којих се види да је при кројењу истих поклањата већа пажња не само појединим наукама него и појединим партијама из појединих наука, докле су друге врло мало заступљене, па и то не у оном реду, какав је нуждан у настави, која поред истог хоће и велике поступности. Програм за познавање човека у I разреду тражи опет много више него што то дозвољава број часова и умно развиће ученика ; а у програму из српског језика за исти разред говориће се поред осталог и о стварима које долазе у синтаксу и т. д. што по нахођењу професорског савета прави збрку и забуну код деце. А то исто може се рећи у главном и за све науке, из којих би настава у нижим разредима требала да буде сигурна полазна тачка за даље изучавање истих а не камен спотицања. — Тек кад потпуно ступи у практички живот најновија измена § 5. закона о устројству гимназија одређиваће се границама наставнога плана и сталним детаљним програмима и обим појединих предмета када би и питање у споменутом претпису било на своме месту, а дотле се ништа више не може рећи о томе него што је речено мало час.

2. Према неједнаком обиму наука и ширини програма и предмети су за неједнако време свршавани. Тако пет су свршени на крају Априла, два при крају месеца Маја, два у првој половини овога месеца, један у половини Априла, један у првој половини овога месеца, а један при крају месеца Марта.

3. На треће питање потписати може рећи ово :

Професорски савет и у току ове године често се је занимао и појединим питањима, која се тичу школе и наставе, али своје закључке о овоме није стављао на писмено, из разлога, што је имао више прилика да се увери да се је до сада врло мала, а да се не рече баш никаква пажња поклањала гласу колегија гим. реалака. А то је и главни узрок, што професорски савет ни овом приликом нема куражи да изнесе на сто г. Министра своје скромне мисли и расправе о многим школским питањима, а нарочито што се тиче реорганизације наших основних и средњих школа као и о главним узроцима, што ове последње слабо походи

маса народна, изузев мали број синова свештеничких трговачких или занатлијских, а још мање има куражи да искаже своје мисли о појединим прописаним учебницима школским, о празнини између основних и средњих школа и т. д. и т. д.

4. Ни један се од ученика ни ове године није пожалио на тешкоћу појединих предмета, а шта је томе узрок, показато је на овом месту у лањском извештају.

5. Само је наставник Ботанике, Аритметике и Географије допуњавао прописане ручне књиге својим белешкама по разним ауторима, и то на начин показан у прошлогодишњем извештају, а наставник познавања човека и неге човековог тела диктирао је на показани начин целокупан тај предмет по разним ауторима, а нарочито по Боку, пошто по овоме предмету нема још нарочито израђеног учебника за I раз. гимназ. и реалака. Остали су предмети предавани по познатим ручним учебницима без икаквих допуна и дописивања.

6. Што се тиче кућних задатака, наставници су тачно вршили распис од 19. Децембра 1866. г. Бр. 3712; и то већином на начин показани у извештају од пр. године.

7. Односно предавања хришћанске науке могло би се поновити само оно, што је речено у прошлогодишњем извештају о томе на овом месту.

8. Односно тешкоћа с ученицима у изучавању српског језика професорски савет остаје и ове године при оном што је на овом месту речено у извештају од пр. године.

9. Што се тиче изучавања немачког језика и дотични наставник и професорски савет остају при оном, што су на овом месту рекли у прошлогодишњем извештају, с том скромном изјавом, да би неопходно било за бољи успех ученика из немачког језика, када би се једном за свагда учинио крај кубурењу и натезању са немања и неблаговременог штампања потребних учебника за изучавање овог језика, као што је то био случај прошле године.

12. Односно успеха Аритметике може се у главном рећи оно исто, што је казато у извештају од пр. године, с учтивом напоменом, да би напредак у овој науци на сваки начин могао бити већи, да се из основних школа истисне механизам и монотоност а обрати већа пажња на разноврсно рачунање из свакидашњег живота а деца боље науче правилном писању цифара и бројева и изговарању истих као и у усменом и писменом рачунању сва четири вида.

13. При предавању космографије наставник се је служио глобусом, планиглобом, картом Србије и Балконског полуострва, картама Јевропе, Азије, Африке, Америке и Аустралије од Киперта.

14. У опште се може рећи, да ученици показују доста велику вољу за цртање и краснорис.

15. Ни један разред вије преоптерећен предметима. Поред прописаних одмора дато је ученицима оба разреда по 5 дана о виноградској берби, пошто сви родитељи имају своје винограде. Што се тиче испити-

вања и трајања самих испита, то зависи од броја ђака и њихових одговора и величине појединих предмета. Али свакако проф. савет мњења је, да би требало раније отпочињати испите у реалцима него до сада, бар од 10. Јуна, ако не пре, из разлога што је за то одређено време врло кратко према броју предмета, а да се и не говори још о томе што у њему бивају још и извесни празници, који га знатно скраћују и чине да деца не могу имати ни по читав дан за нужно прочитавање предмета за испит, који према томе не може трајати из једног предмета над једним учеником од 8—10 минута; а то је и сувише мало за неразвијену децу нижих разреда, која су и односно наставе и односно васпитања остављена готово једино својим наставницима, а да се не говори о њиховој неупућености у свему оном, без чега не може бити данас рада у школи, а то је: уредност и чистоћа, понашање једног према другом и према старијем итд.

19. Ни ове године није било много задоцњења од школе и цркве. Одлуком проф. савета кажњено је ове године у три маха 7 ученика из I раз. и 3 из II раз. и то за неуредно вршење својих задатака, веред и недостојно понашање у школи и ван ове. Сем тога тројица су из I раз. кажњени и одлучењем од јавног редовног учења за ову годину, и то двојица због неоправданих изостанака, а један према чл. 18. правила за ученике гим. и реалака.

Остали су кажњени затвором од један, два, три и пет дана уз израду одређених задатака. — Није било ни једног случаја озбиљне непослушности.

Односно библиотеке и кабинета могло би се рећи само оно, што је на овом месту речено у извештају од лањске године, с том само напоменом, да још нису заступљене све гране наука како би требало, а неке и никако.

Зграда у којој је за сада смештен овај завод, одговара броју ђака и захтевима хигијене и педагогије.

На крају овог извештаја нека ми буде дозвољено, да још напоменем г. Министру скромно мишљење проф. савета, како би овај завод из више обзира ваљало или подићи на целу нижу гимназију или заменити другим заводом, у коме би се имале изучавати ове веома корисне гране производње: *сточарство*, *ратарство*, *виноградарство*, *шумарство* итд. тим пре што је и сам терен овога краја више подесан за ове гране производње, него ли за друге; као и за то, што деца која изуче два разреда ове школе ретко иду даље ради продужавања наука.

Бр. 144.

16. Октобра 1882. год.

У Књажевцу.

У ОДСУСТВУ
Заступ. директора гимназ.
РЕАЛНЕ КЊАЖЕВАЧКЕ,
ПРОФЕСОР,
АНДР. МАТИЋ.“

СЛОВЕНСКА МИТОЛОГИЈА

КРАТАК НАЦРТ

Л. ЛЕЖЕРА

У старим веровањима огледа се боље него и у чем другом правац мишљења, ступањ развитости и начин схватања извесних узвишенијих идеја. С тога сваки историк или философ, који хоће да размишља о основицама народнога карактера, полаже тако много на стара вајкадашња веровања и начине сматрања тога народа; с тога се много цени оно што се зна о тим веровањима. Међу тим мало о чем да су данас у нас позната и раширена знања тако непоуздана и нетачна као што су то знања о старим веровањима словенским. Што је у први мах, по првим, још критички неиспитаним и неспореденим изворима у свет пуштено, у неколиким изводима или књигама за шире обавештење, оно се понајвише још и данас преписује и преводи из једне школске књиге у другу, без многог испитивања и критике. Француски словениста Л. Леже, који своје земљаке упознаје с током и развитком науке и књижевности словенских народа, израдио је ове године за *Revue de l'histoire des Religions* *Кратак нацрт митологије словенске* (*Esquisse sommaire de la mythologie slave*), у ком је у кратко сведено оно што је данас у критичној науци као поуздано познато о митологији словенској, у колико је до данас испитана. С тога се користимо приликом, те његову расправицу о томе предмету саопштавамо и нашим читаоцима.

Словенски народи који су се до данас одржали јесу: *Руси* (разумевајући под њима Белорусе и Малорусе), *Пољаци*, *Чеси*, *Словаци* (у Угарској), *Срби Лужичани* (последњи остатак *Полабљана* или полапских Словена, народа словенског који је понемчавањем ишчезао), *Срби и Хрвати*, *Словенци* и *Бугари*. Литавци су народ веома сродан Словенима, али су опет потпуно засебна народност, и од њих се у опште не води рачун у делима која су искључиво словенској народној раси посвећена.

Некада су словенску расу научници делили на два огранка, на *Словене западне* (Чехе, Словаке, Пољаке и Лужичане које неки по немачки зову Вендима) и на *Словене источне* (Русе, Србе и Хрвате, Словенце, Бугаре); али ова деоба, коју

је смислио Добровски¹ у почетку нашега века нема никаквога разлога, нема свога темеља у органским појавима, и не може послужити као основица ни за проматрање и изучавање митологије. Она се највише подудара с поделом која се показала после покрштења Словена, кад су се једни утврдили као приврженици источне, а други као приврженици западне цркве. То се свршило за време IX и X века. Али баш да је подела Добровскога и потврдила се или одржала, у овој ствари мало би се шта имало по њој удешавати.

С друге стране упуштали су се посматраоци веровања словенских сувише лаковерно да припишу са свим једнака веровања племенима која су се пружала на безграничном простору од мора Балтичкога до Црнога и од Дунава до Волге. Диста би била велика смелост, ако би ко, без јаких доказа у рукама, рекао да су веровања или обреди Словена Лужичана или Срба у Србији једнака с веровањима или обредима Словена око Новгорода или Кијева. Што је истина, или што се може доказати за Русију, још није, само за то, истина, и још се, само за то, не може примити као истинито или доказано за Чешку или Хрватску. Већина словенских писаца, који су радили о митологији, дали су се повести претераним родољубљем или слабом критиком, те су брже боље пронашли једнакости, или склопили и раширили на даље него што треба системе, које се не даду ничим оправдати и потпуно доказати². Много више

¹ Добровски (архимандрит западне цркве) рођен је 1753 у Угарској, умро је 1829 у Брну, и сматра се као један од главних оснивача словенске филологије. Његова словенска граматика *institutiones linguae slavicae dialectis veteris*, дуго је времена вредила као класично дело, докле јој дела на критичнијој основи израђена нису сву вредност одузела.

² Ево једног примера овога неразумнога генерализација. У руском научном речнику Березиновом стоји под *Стрибог*, да је то бог ветрова у незнабожачких Словена. Међу тим Стрибог се помиње само у руским текстовима и више нигде.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вреди испитивање скромније и мирније, путем анализе, и много је боље задовољити се назначењем митских елемената који су са свим познати, помињући увек с највећом тачношћу народе или земље у којих се они налазе. Не треба се журити с општим закључком, нити га брже боље ширити на народе или земље, које су једне од других превише удаљене, нити наглити да се божанства или обреди и народне празноверице одмах доводе у везу с овом или с оном митолошком теоријом.

Међу тим, колико је тај задатак скроман, ошет је врло нежан. Врло одличан митологиста г. Ербен¹ писао је 1870 за Ригеров *Научни словник* чланак о словенској митологији. Том приликом он је рекао ово: „Словенска је митологија понајтежа грана словенистике; о њој је много писано, али осим неколико добрих чланака о појединим питањима, још нема ништа као што би требало о целини израђено“. Писац једне знатне књиге о старинама словенским, г. Крек, професор универзитета у Грацу, писао је неколико година касније ово што иде: „Што се тиче словенске митологије, позитивни резултати који су до сад добивени, нису ни у каквој сразмери с утрошеним трудом. О томе се нико не може тако добро уверити, као онај, који почне да одбацује на страну све оно што му се чини да није у потпуном складу с оригиналном грађом или подацима, или све оно што на сваки начин иде у хаос противуречних претпоставака, којима је често једина основица самовоља или априористичко сматрање²“. Ове су речи, на жалост, и дан дањи цела истина³.

¹ *Naučny slovník*, t. VIII у чланку *Slovane*. Ербен (баро Јаромир) рођен је 1811 у Милетину у Чешкој, умро је 1870. Он је уредио сав митолошки део чешкога Научног словника. Spremao се да пише словенску митологију у великом размеру, али је ту мисао са собом у гроб однео. (Бегови чланци у Научном словнику и у Часопису чешког музеја врло су добри и веома корисни за оне који се баве питањима словенске митологије.

² *Archiv für slavische Philologie*, ann. 1876. стр. 134.

³ Исто тако мишљење казано је и на крају чланка *Митологија* у великом руском научном речнику Березиновом, који је под именом *Русский энциклопедический словарь* у Петербургу штампан од 1873 до 1879. У поменутоме чланку, који је посвећен митологији у опште, има на крају доста сухопарна примедба: „Словенска митологија још чека своју научну обраду.“ У том погледу је интересно погледати шта је чињено са словенском митологијом у оних словенских народа, који су дошли до свога научног речника. Горе поменути руски научни речник посветио је у чланку о Слове-

I

Словенска митологија, као и све друге аријске религије, има као основицу службу појавима и силама природним, лету и зими, дану и ноћи, животу и смрти. Врховних богова има приличан број; многи би се могли с доста тачности показати, о многима се још сумња, јер се још није тачно утврдило ни како им треба изговарати имена, много мање пак, шта су њихови атрибути. С тога ћемо ми и бавити се овде само о онима који су тачно познати. Незнабожачки Словени немају никакве писане историје; они нису били срећни ни да добију Цезара као Гали ни Тацита као Германци. Што се сад о њиховој митологији зна, долази нам од хришћанских урођеника у местима, где су се Словени населили или од странаца, који су, разуме се, ствар гледали са свога ужега гледишта, и оставили су нам само поједине одломке, без целине. Позније је улив хришћанства, које су Словени примили више или мање, утицао на обичаје и песме народне, те нам и тај извор треба употребљавати критички.

Два страна историка, Византинац Прокопије у VII и Немац Хелмолд у XII веку тврде чисто, да су Словени поштовали врховнога бога на небу: „Они признају једнога врховнога бога који дрма громом и господари свему“ вели Прокопије¹. Исти историк напомиње, да Словени не познају судбину. То се тврди свим осталим што ми данас знамо из словенске митологије. Што Прокопије говори, изгледа да се тиче Словена садашње Русије. Хелмолд говори о Словенима Полабљанима: „Међу многим божанствима, која они поштују као заштитнике поља, шума, жалости и радости, Словени признају да има један бог, који седи на небу и заповеда

нима словенској митологији свега једну страну. То је сувише мало кад се узме на ум да та иста руска литература има о словенским веровањима дело пок. Аланасјева, које броји не мање од две хиљаде страна у осмини. Пољски научни речник Оргелбрандов, штампан у шест свезака у Варшави 1877 и даље, посветио је *Словенима* две стране, па и њих две без икакве критике, не спомињући ни циглом речком послове Ербенове. На послетку Научни словник чешки има чланак Ербенов, који је најбољи од свију и захвата три стране на два ступца у осмини. Па и у њему није без погрешака. Писац је узео као озбиљне неке непоуздане и измишљене изворе и није се могао салувати од прераног и неоснованог генерализања.

¹ *De bello goth.* III. 14.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

осталим боговима. Тај, најсилнији бог, бави се само стварима небесним. Остали су богови постали од његове крви, од њега су попримали своје посебне службе (или послове), и међу њима је онај узвишенији, који је ближи овоме богу над боговима¹.

Грчки и немачки писац, који нам ово казују, образовани су под извесним утицајем хришћанских или незнабожачких идеја, и није лако одредити колико су својим утицајем предругојачиле њихове идеје оно што нам они приповедају. По ономе што ми знамо о боговима словенским, они су са свим различити од антропоморфизма грчкога. Осим изузетака, који ће се назначити ниже, они нити имају породице нити генеалогije.

Како се пак звало врховно словенско божанство? У свима језицима словенским *Бог* се једном истом речју назива. Миклошић ту реч тумачи овако: „*Богъ* је оно исто што и санскритско *bhaga*, господар, управо хлебодавац, давалац. То је епитет и особно име једнога ведског бога. У староме персијском *baga* и у староме бактријском *bagha* значи бог. У старом индијском *bhaga* значи тако исто благостање и срећу. Није лако сад погодити на које се значење словенски језик наслонио, да ли на прво или на друго. Речи *богатъ* и *оубогъ* (сиромах, управо *небогат*) више би подупирале мишљење, да је словенски језик усвојио друго значење. Ако с тим упоредите словеначку пословицу *злега бога вжива*, што значи: рђаво му је, онда се још више потврђује изречено мишљење. С тим треба саставити оно што немачко *Gott* и литавско *devas* имају само чисто богословско значење, а словенско *бог* у изведеним основама има још једнако смисао добра, као што сведоче речи *богат* т. ј. обилат добром, пун добра, и *убог*, т. ј. оскудан добром. Овамо иде и малоруско *збожје* што значи *жито* и *лужичко збожо*, што значи *имање, стоку*². У чланку који смо већ горе помињали, Ербен наводи чешку реч *Свебох* или *Својбох* као реч која би се могла узети као словенско име тога врховног божанства. У осталом требало би знати, да ли та реч, која је мало позната и употребљена, није пот-

пуно хришћанског порекла, и да ли какву чисто хришћанску мисао не исказује. Наводи се и словеначка реч *ирабох* т. ј. *ирабог*. Али колико је сад познато, нема нити јасна доказа, нити чисто словенскога предања, које би нам посведочавало на несумњив начин, да су стари Словени доиста веровали у биће једнога врховног божанства, од којег би сва остала божанства своје порекло доводила.

Покрај овог врховнога божанства које је јако под сумњом, дуго се веровало да су стари Словени имали дуализам, налик на персијски. О Словенима балтичким Хелмолд, писац XII века, говори ово: „Словени имају чудноват обичај. Кад су на гозби, пуште од руке до руке купу, и над њом изговарају речи посвете или боље да кажем клетве у име њихових богова, којима благосиљају или куну. Они верују, да свака добра срећа долази од доброга, а свака зла срећа од злого бога. Тога злог бога зову својим језиком *Чернебох*“. Нека баш узмемо, да је овај текст потпуно веран истини, не треба, пре свега, сметнути с ума, да се он тиче Словена балтичких, и да се ни с којим разлогом он не може приписати нити Словенима у Русији нити Словенима у Подунављу.

Узевши да је ово што смо навели доказ да има *црн* или *зао бог*, извели су даље, простом индукцијом, да има и *бео* или *добар бог*. Изгледало је да је ова претпоставка потврђена једном чешком глосом у староме средњовековном латинском речнику *Mater verborum*, где стоји белешка *Belboh ydolum Vnal*. Али се ту скоро, на несрећу, доказало, да митолошке белешке у речнику *Mater verborum* нису истините¹. По томе словенски дуа-

¹ Све до скоро сви су научници који се баве митологијом словенском наводили чешке белешке из речника *Mater verborum* као извор потпуно истинит и поуздан. И г. Крек у својој књизи још га употребљава, и налази да му није могуће одлучити се да га сматра као непоуздан (*Einleitung* p. 110). Међу тим ствар је сад изван сумње. Одличан чешки научник г. Патера штампао је 1877 у Часопису чешког музеја три чланка, који више не остављају бирања ни колебања. Нека чудновата врта претераног родољубља била је узрок, те је у Чешкој у почетку овога века, кад се обављала књижевност и народност чешка, постало неколико археолошких обмана и подметања. Подметач или подметачи имали су намеру да старине свога народа умноже, или да их начине много старијима, како би изашло, да су Чеси сачували још из незнабожачког времена традиције, које нико други није сачувао.

¹ *Chronie. Slavor. I. 84.*

² Miklosich, *Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen*, p. 35.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

лизам са богом добрим и злим, или белим и црним, мора се просто одбацити као сувремена измишљотина, преко које је критика прешла даље. Колико се

Библиотека чешког музеја у Прагу има рукопис речника *Mater verborum*, који је израдио Соломон III, владика констанцки и којег рукопис показује да је од прилике, из XII века. У њему има глосе чешке и немачке. Један део тих глоса истинит је, друге су или предругојачене, фалсификоване, или из цела на ново уписане у почетку XIX века. Г. Патера је израдио критички каталог глоса истинитих и глоса подметнутих. Међу истинитим глосама налази се једна једина митологичка реч: *полуднице deae sylvarum, driales*. Довста и данас се налази народно предање о *полудницама*, злим духовима који се јављају у поане; разуме се, да се у средњем веку за то предање знало колико и данас, ако не више. Све остале митологичке глосе јесу лажне. Да би се они који љубе овај предмет, један пут за свагда знали чувати од лажног извора речника *Mater verborum*, који је до скоро сматран као први и поуздан извор у свима делима о словенској митологији, ја износим овде у азбучном реду све подметнуте глосе из *Mater verborum*:

Белбох beel, baal ydolum.

Беса, demonibus.

Лас, genius.

Девана, *летницица* и *перунова дци*. Diana Latone et Jovis filia.

Ова последња је глоса врло смела. Она је тежила на то, да у митологију словенску унесе божанство слично Дијани, Латону и Јупитеру. Пошто пак у словенској митологији нема антропоморфизма, не може бити ни помена ни о љубави богова ни о њихово женидби, и ту се тек види шта значи смелост подметачева.

Лада, Velus, dea libidinis, cytherea.

Љугице, Iuria, dea infernalis.

Перун, Jupiter.

Перунова, Jovis sororem. (Богови словенски како немају жена тако немају ни сестара).

Прије, Aphrodis grece, latine Venus.

Радихост, *визир кртов*, Mercurius a mercibus et dictus. Ова је глоса имала намеру: 1, да покаже како се у Чешкој веровало у службу Радгосту, 2, да томе уображеном божанству придене једно слично латинско божанство.

Сватовит, Ares, bellum. Први пут је стајало записано: Ares bellum nuncupatur. Из *nuncupatur* подметач је истерао *Сватовит*. На два друга места метнуо је уз речи Mars и Mavors тумачења Сватовит.

Сатиграт, Saturnus. Ова је реч фабрикована тако, да је давала повода свакојаком тумачењу. Чак је преварила Јакова Грима који се у својој немачкој митологији њоме бавио.

Страец *сатигратов син*, Picus, Saturni filius. *Страка* се чешки зове *серака*.

Триглав triceps, qui habet capita tria caprae. Митологисти су после много бавили се тим трима козијим главама, и извадили су на основу њиховом читава гомилу закључака.

Велес, ran, imago hircina.

Ижива, Dea frumenti, Ceres, *Сила*, imperatrix. Ова је реч један пут истерана из латинске речи *aiunt*, а други пут из латинске речи *sive*.

Овде су наведена само имена божанства, а остављено је на страну све што се тиче службе и обреда. У свима делима о митологији словенској пуно је извода из *Mater verborum*, или закључака смишљених на основу тога извора. Нека је, дакле, свако опоменут на пажњу, које у митологији словенској треба много, да се може истина од лажни разликовати.

дуализма може потврдити у целини словенске митологије, ограничено је на борбу мрака и светлости, која се налази у свих индојевропских племена. Нема пак разлога, да се та борба мрака и светлости једначи с дуализмом зороастарским.

Ербен је нарочито много допринео у одбрану ове системе, и он у њен прилог наводи легенде о постању света, у којима бог и ђаво неку улогу играју. Али је Ербен заборавио, да су на те свеколике легенде великог утицаја имали религиозни системи хришћански, јеврејски и манихејски, нити је покушао да определи, колико у тим легендама треба приписати томе утицају².

Због тога што се Ербену у митолошким питањима признаје велики ауторитет, неће бити без интереса претрести овде једну омиљену његову идеју.

У једноме чланку који је штампан у Часопису чешког музеја за 1866 годину, Ербен се трудио да докаже, како је „у периоду незнабожачком, међу Словенима од Урала до мора Јадранскога владало једно исто мњење о створењу света, које је гласило, да је свет извучен из песка морскога услед некаквог сукоба међу богом и ђаволом, међу црним и белим богом“. У потврду овога мњења Ербен наводи неки број народних словенских предања, међу којима је једно из Галиције. По том предању бог се, пре створења света, возио по мору, и у том вожењу сретне ђавола. Ђаво се загњури на дно воде, извади оздо зрно песка, и то зрно постане земља. Исто тако наводи Ербен изводе из старих руско-словенских рукописа, у којима се прича, како се демон Сатанаил загњурује у море као птица, отуд износи зрно песка, и т. д. на свет ствара у заједници с богом, који пристаје да он и Сатанаил деле владу над светом. Ербену се ове приче чине као права народна предања словенска. Али онда кад је Ербен радио, још није била тако добро изучена књижевност апокрифских или лажних књига словенских, које су све преведене с грчког, и у којима су легенде исплетене из библијских текстова од људи, којима се оно што је библија приповедала, чинило мало, па су га на једну или на другу страну раширивали. Често су грчки пис-

² Ербен је о томе писао у Часопису чешког музеја за год. 1866, стр. 35—45.

ци ове легенде или апокрифе узимали из књижевности јеврејске или персијске.

Један учен оријенталист, г. Јосиф Деранбур (Degenbourg) уверавао ме је, да највећи део свију тих апокрифских прича библијских треба тражити у *Мидрашиму*, то јест у легендарним додацима или глосама, које су уображењем народним додване тексту светога писма. На несрећу књига *Мидрашим* још је једнако неприступна ученоме свету, јер није као што треба издата, и по томе свему легенде из којих Ербен онолика чуда изводи, нису ни у колико словенског порекла, већ теку из извора семитских, хришћанских или манихејских.

II

Што се тиче истинитих извештаја о божанствима словенским, ми их налазимо само у текстовима немачких хроничара за Словене балтичке, и у хроникама руским за Словене из околина Новгорода и Кијева. За Пољску, Чешку, Србију, Хрватску и Бугарску немамо никаквих поузданих података. Већ смо горе неколико пута споменули за што није разложно, да се оно што се зна о веровањима Руса припише без икаква доказа или потврде и њиховим удаљенијим рођацима, Словенима из Полабља или из Подунавља.

По хроникама руским *Сварог* је Бог небески; његов је син *Дажбог*, Бог добродинаца или давалац¹. Очевидно је, да је *Дажбог* — сунце, небески син, као што је Аполон син Зевсов. Знамо да је *Дажбог* имао и своју статују у Кијеву. У старој једној руској песми о *Шуку Игореву* Руси се називљу увуцима Дажбоговим, али је текст те песме превећ мало утврђен критички, да би се и она могла примити као извор за испитавања митолошка².

Огањ, латински *Ignis* (санскритски *Agni*) био је такође небески син. „Од сад, говори један словенски проповедник XII века, Кирил Туровски, не могу се више звати боговима стихије природне, нити сунце, нити месец“. Један сунчани бог, *Сварожик* (син Сварогов), налази се још у белешкама руских хроничара, у текстовима Титмара, Бруна и може бити још у скандинавској *Книтлинга*—саги³.

¹ Јагић, *Archiv für slav. Philologie*, т. V. књ. 1.

² Једини рукопис те песме пропао је 1812, кад је Москва запаљена због француске најезде.

³ Јагић, *Архив*, IV. стр. 424.

Покрај ових небеских или сунчаних богова, о којима имамо врло површне и опште податке, ваља на прво место ставити Перуна, бога громовника. То као да ће бити онај громовник, о коме нешто Проконије спомиње. Његово име значи, да он хита, намерава, удара; и он је очевидно у сродству с литавским божанством *Perkounas*, које је такође бог громовник. Зна се да је Перун имао статују у Новгороду на илменском језеру и у Кијеву. Ова последња је била од дрвета; глава јој је била од сребра, а брада од злата. Она је држала у руци кремен, а пред њом је непрестано горела ватра од растова дрвета. Перуну у част жртвовали су животиње, па чак и људе. У гдекојим подацима Перун се наводи као први и једини бог руски. У уговорима који су у X веку закључени међу Русима и Византинцима, Грци и покрштени Руси куну се Богом и јеванђељем, а незнабожачки Руси Перуном и Велесом, богом стоке и стада. „Ако који Рус наруши овај уговор, да Бог да погинуо од свога оружја, и да је проклет од Бога или од Перуна“, читамо у тексту уговора, како нам га наводи летопис Несторов¹. Идол Перунов у Кијеву био је уништен 988 године по заповести кнеза Владимира, кад се обратио у хришћанство; али збачени бог живео је даље у народној митологији под именом пророка Илије, који је место њега добио службу громовника², а може бити да се његов спомен држи и у легендарној личности Илије Муромца, рускога Краљевића Марка³. Данас, по народном веровању, св. Илија чини грмљавину возећи се по небу на огњевитим колима.

Гдекоји су митологисти словенски кушали да се наслоне на речник или на имена места, да би доказали да је служба Перуну била позната код свију народа словенских. Не треба велику веру поклањати тим пренагљеним закључцима, ако се они не ослањају ни на какве друге поузданије податке.

¹ Има једна околност која јако може помоћи да објасни видно место које у руском животу Перун заузима. Већина руских старешина јесу Варези, то јест Скандинавци, а Перун потпуно одговара скандинавском божанству *Tor*, које има исто значење.

² Види о томе Rambaud, *La Russie épique*, Paris 1876, стр. 46. ил.

³ Врло је знатно, што се у горе споменутих уговорима (Византинцима Руси хришћани куну светим Илијом, а Руси незнабошци Перуном).

Између богова руских да поменемо још неке, којима су се имена сачувала до нашега времена. Такав је *Хурс*, којему је тешко одредити службу и значење, *Волос* или *Велес*, бог стоке или стада, којег, како видесмо, помињу покрај Перуна у уговорима закљученим с Византинцима. Г. Јосиф Јиречек кушао је да докаже, да су божанство Велеса и у Чешкој познавали. У текстовима које он наводи реч *Вѣс* значи толико колико *фава*, и није сигурно да би чешки Велес могао бити једнак с Велесом којег су Руси познавали. У Русији је Велес преживео и увођење хришћанства, поставши свети Власије, светац хришћански који је добио службу заштитника стада, као што је св. Илија добио службу громовника¹. Купало је симбол летњег сунчаног обрта. Он је био бог земаљске родности; њему су приносили род летњи; бацали су у његову част венце у воду; налили су му ватре и играли око њих. Те су се свечаности продужиле и после за времена хришћанског, и њима је, тада, свети Јован (Ивањ дан) постао јунак и религиозно средиште. *Јарило* (јарки, жарки) био је бог рађања и телесне љубави.

Још да поменемо *Стрибога*, којег нам је име сачувао летопис Несторов, и којег песма о цуку Игореву називље дедом ветрова. *Јарилу* одговара *Лада*, словенска Венера, којој се служба може потврдити само подацима из народних песама, јер се она у извесним приливима песама налази готово у свију народа словенских. Лада је била богиња пролећа и љубави.

III

У полапских или балтичких Словена незнабожачка је вера допрла до најпотпунијег развитка. У њих јединих зна се, да је пре хришћанства било храмова и нарочитог свештеничког staleжа. Немачки писци Хелмолд, Адам Бремениски, биографи Отона Брамбершког и скандинавске саге дају нам за овај крај прилично обилатога материјала. Врховни бог као да је био *Сватовит* или боље *Свантовит*. Њега су, по сведочанству Хелмолдовом, за дуго сматрали као бога *свете светлости*. Крех његово име тумачи

као *јак ветар*, и налази да је он био бог атмосфере. Даље напомиње, како су његови свештеници избегавали дисање у његову храму, да не би светилиште његово дахом човечанским обесветили. Главни храм Свантовита био је у вароши Аркони, на острву Ригену, који је онда био словенски. Кип му је био од дрвета; у десној руци држао је рог, сигурно рог за пиће северних народа; а до те руке стајаше седло и узда огромне величине. По народноме веровању, бог је сву ноћ проводио јашући на белом коњу. Свако јутро белац би се враћао покривен знојем и прашином, и ту су га чували и бринули се о њему свештеници, од којих је само најстарији имао право да га јаше. Кад би се свршила жетва, чинила би се велика свечаност у част Свантовиту. Пред храмом су клани на жртву овнови, а по том би се врховни свештеник примачао к ногама идола, узео би рог, и гледао би да ли се у њему налази још која кап вина које је у њ прошасте године наливено. Ако се налазило, врховни би свештеник онда прорекао народу обилату жетву; ако ли се не би налазило, онда — глад и оскудицу. Храм у Аркони био је врло богат; њему је даван највећи део плена задобивеног од непријатеља. Три стотине коњаника имало је увек дужност, да храм чува.

Држало се, да се служба Свантовиту ширила све до Чешке и Моравске. Доказивало се, да је саборна прашка црква за то посвећена светоме Виту (или Виду), што је саграђена на месту некадашњег незнабожачког храма, који је био посвећен Свановиту. За ту се претпоставку може рећи да је оштроумна, али више ништа.

За Свантовитом долази *Триглав*, којег су поштовали Словени из Поморја. Његови главни храмови били су у Штетину и Волину (на острву истога имена). Трострука глава овога божанства имала је трострук венац, с којег је један превес висео и допирао до устана; три лица су његова значила, да влада небом, земљом и паклом. Свештеници су његови тумачили, да су му очи покривене за то, да не види погрешке самртничке. Њему је био посвећен црн коњ, и из његових покрета изводили су нека извесна предсказања. Идоле с три главе, који су били пронађени у Мисни, приписују његовој служби. Мислило се, да се служба

¹ Часопис чешкога музеја за 1875 годину, — Крех, Archiv ur slav. Philol. I. 131 стр. ид.

овоме божанству налазила и код Словена у Крањској, за то, што се у том пределу налази вис који се зове *Триглав*. Међу тим тај је наслон врло слаб, јер је брег то име добио просто због своја три врха. Да је било и божанство *Радигост*, сведоче нам Хелмолд, Титмар, Адам Бременски. Његов је главни храм био у једној вароши која се његовим именом звала, а коју су Немци прозвали Ретра или Ратара. У овоме раскошно украшеном храму смештене су биле статује словенских богова. Радигоста је представљала слика ратника. Њему је посвећен био један коњ. Једна планина у Моравској, две или три вароши у Чешкој носе име слично имену Радигостову, и из те се наличности изводило, да је и у тим крајевима била раширена служба Радигосту, што може врло лако и бити.

Да додамо јоште *Ригевита* или *Рановита*, ратничког бога с острва *Ригена*, који је под једном дубањом имао седам лица, а у једној је руци држао седам мачева, даље *Јаровита* који нас опомиње на Јарила рускога. И Јаровит је био бог ратнички. Како су балтички Словени били у непрекидним ратовима са својим немачким или скандинавским суседима, они су тога ради и својим боговима дали карактер већином ратнички.

Осим тога они су поштовали читаву гомилу непознатих идола *penates et idola quibus singula oppida redundebant*, како вели Хелмолд. Може се мислити, да је дотицај са Германцима и Скандинавцима узрок, што се код ових Словена развила открита, јавна служба религиозна, и што је постао нарочит стадеж свештенички. За тако што немамо података и за друге народе словенске.

IV

Да приђемо к боговима нижима, који су одвећ многобројни. Да их има, већ је Проконије назначио; а много их је преживело и увођење хришћанства, те још и сад живе у народном уображењу. Најпознатије су нимфе или дријаде словенске, које Срби зову *вилама*, Руси *русалкама*, Бугари *јудами*, *дивама* или *самодивама*. Оне играју чудновато коло на месечини, живе по планинама, стенама или водама, и мешају се у живот човечански. За њима долазе *рофенице* или *суфенице* које бде

над рођењем и живљењем човековим, и нису ништа друго него нека врста вила. У западних Словена верује се у *Морену* као богињу зиме или смрти. У Моравској, кад се приближи пролеће, млади људи иду певајући песме да баце у воду лутку, која њу представља. У Русији се зимња студен симболично представља чудноватом једном личношћу, *Кличејем* бесамртником, и *Бабом Јагом*, маленом старицом која путује у некаквом авану, бришући метлом траг који би својим проласком оставила¹.

Кућа или домаће огњиште, *дом*, има у Русији за заштитника духа који се зове *домовој* т. ј. *кућник*; шуме имају свога који се зове *љешни* (т. ј. шумски); поља имају *полудницу*, која одговара полудневном злом духу библијском. Ова иста веровања имају у различитим облицима скоро сви словенски народи. У Руса нарочито нема ниједног тренутка у животу, нити појава у природи који не би имао своје божанство и који не би био предмет традиционалне службе која понајвише води своје постање од обреда некадашње религиозне церемоније. С тим се, на прилику, доводе у везу обреди о Божићу, Ускресу или о Ивању дне.

Међу највећма раширеним и најомиљенијим веровањима јесте веровање у вампире. Реч *вампир* тешко је растумачити, али је она очевидно словенскога порекла. Пољски се каже *увијор*, руски *увиыр*. Другу једну словенску реч *вукодлак* усвојили су Турци, Грци, Арбанаси и Румуни. Вампир је умрли који ноћу излази из свога гроба и иде те сиса крв живима док они спавају. Да би се спречило повампиравање, ваља тело вампирова пробости или га осакатити.

V

Да угоде својим боговима, или да их за што умоле, Словени су чинили молитве или жртве. Жртва се зове и *објет*, а та реч значи обећање или *завет* учињен боговима. У Срба се *завети* и данас чине, и много се на њих држи. На жртве су спаљивали волове и овнове, и то понајвише на висовима или у шумама где су им се идоли налазили. Приношени су на жртву и плодови с поља. Жртве од људи биле су, као што изгледа, ретке, но међу

¹ Ralston, Russian Folktales.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тим бивало је и њих у Словена балтичких и у Руса. Осим балтичких Словена, о којима већ поменуемо мало више, божанска служба није поверавана нарочитоме свештеничком staleжу. Њу су вршиле породичне или племенске старешине или кнезови. Храмови балтичких Словена били су тако величанствени, да су удивљавали летописце и путнике. У осталих Словена зна се само за кипове од дрвета или од камена, и као да се на њих једине ограничавала религиозна уметност. Главне свечаности преко године имале су за главни предмет борбу светлости и сенке, пролећа и зиме, управо два сунчана обрта. Зимски сунчани обрт светкован је под именом *коледе*, која је реч у ствари латинско *calendae*, и ушавши у језик јужних Словена, од њих је отишла у све остале језике словенске. У обичају је још и данас. Светковина летњег сунчаног обрта зове се у Русији *кушалы* (од имена бога *кушала*). Хануш, знатан словенски митологист, поређао је све светковине словенског народног веровања у хронолошки ред и начинио од њих митолошки календар.

Може се подићи питање, да ли су Словени веровали у живот с оне стране гроба? Да они нису држали, да се на овоме свету све са смрћу свршава, сведоче нам веровања о вампирима, о којима смо мало пре говорили. *Душа* је за њих држалац живота. Души се пак приписивало сзојство, да може тело за време спавања и оставити. Кад се већ једном душа потпуно одвојила од тела, она се онет радо враћала на место, у ком је већ становала. По стварима које су ископане из словенских гробова и које су са мртвацама сахрањиване, може се поуздано мислити, да су веровали у продужење живота после смрти. Место, где су душе после смрти за на век одлазиле, звало се *нав* или *рај*. Ову последњу реч узело је после хришћанство за свој појам о животу после смрти. То је место пуно сунчаних зрака и зеленила, и оно што се о њему прича, јако опомиње на приче о пољима јелисејским. Има и реч словенска за *иакао* (место где се грешници кувају у кључалој смоли), али изгледа, да је овде мисао у свему и потпуно хришћанскога порекла.

Умрли је у Словена сахрањиван највише под прагом куће своје. Велике *хумте* или *гомиле* (мо-

гиле) показују и сад места где су се заједнички сахрањивали; оне су, дакле, заједничко гробље. По сведочанствима грчких, латинских и арапских писаца (императора Мавриција, светога Бонифација, Ибн Дасте и т. д.) каткад је и жена свога мртвог мужа у гроб пропраћала. У многих племена био је обичај спаљивања телеса; неки су или телеса спаљивали, или их у земљу погребавали, како кад. Покојнику се за спомен и част давала свечаност која се зове *тризна*. Ту су се вршиле војничке игре, а на крају је чињена гозба.

На послетку, религиозна веровања незнабожачких Словена чинила су, да су они лакше него икоји други народ могли примити хришћанство. У њих, осим балтичких Словена, није било нарочитог свештеничког staleжа, који би био интересован да одржи веру, од које је њему самом углед долазио; религија је у њих била више ред домаћих обичаја, него ли средство, које је могло имати утицаја на власт и управу. Триљивост је религиозна била у њих толико развијена, да се у уговорима међу Византинцима и Русима, које смо горе помињали, незнабожачки богови у заклетви помињу упоредо с хришћанским, и да се храм светога Илије подизао не далеко од кipa Перунова. Нагси подражавања, који је једна особина расе њихове, чинио је, да су без борбе примили религију узвишенију, која је не само давала хране њиховој машини, него је доносила рећ разрешене оне задатке које су њихови наивни мити безуспешно покушавали да разреше. Требало је само да се хришћанство покаже, и то под обликом неинтересовања, не носећи са собом никакву задњу мисао освајања или асимилације. Тако је хришћанство мирно и без икаква гоњења или крваве борбе продрило међу Чехе, Моравце, Полаке, Русе, Србе и Бугаре. Међу Словене у Полабљу хришћанство је нечовечним начином уношено од Немаца, грабљивих и на освајање склоних, те се није ни могло утврдити. Незнабошци су у Полабљу више волели помрети, него се одрећи својих богова и њихових храмова, докле су сви други Словени драговољно примили проповеднике који су из Рима или из Цариграда међу њих слани.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ШКОЛСКЕ ХИГИЈЕНЕ

(ПО БАГИНСКОМ)

О ШКОЛСКОЈ СОБИ

(НАСТАВАК)

Б. Висина школе е собе. Кубни простор

У редовима, које смо напред исписали, обележили смо, колика треба да буде дужина и ширина школске собе, па да њен целокупан квадратни простор одговара педагошким и хигијенским захтевима. Исто тако изнели смо неке податке о томе, како у неким земљама школска здања приближно одговарају оним захтевима, које је хигијена поставила. Сад ћемо да кажемо коју и о кубном простору школске собе.

Од како су темељна испитивања многих научника показала, да је на једну главу за сахат потребна велика количина свежег ваздуха за дисање, остали су безуспешни сви покушаји, да се висина школске собе удеси према потреби дисања. Не обзирући се за сада овде на та испитивања, ми ћемо казати само то, да се техника већ измирила са начедима, по којима треба удесити висину школске собе. За обичне собе за становање техника узима обично три до четири метра, а сразмерно томе школским просторима, као већим, одређује висину од четири до четири и по метра. Према томе сразмере целог простора чине један хармоничан утисак, нити простори изгледају прекомерно колосални нити опет стешњени. Ако се узме, да на једног ђака треба $0,985 \square$ м. квадратне површине, и кад се висина собе рачуна 4 - 4,5 м., онда би према томе кубни садржај разредне собе износио за 50 ђака 197 - 221,625 кубичних метара. Наравно да кубни садржај и висина собе много зависи од укуса и уобичајеног начина грађења у некој земљи. Нема сумње да се у великим варошима из раније навикло, нарочито код нових грађевина, на врло лепе и високе приватне куће, и да се према томе та иста лепота, висина и узоритост изискује још у већем степену код јавних грађевина. Овде ћемо изнети таблицу квадратне површине, висине и кубног простора, као што је то у берлинским школама.

	Квадратна површина	Висина	Кубични простор	За 1 ђака
Општинске школе	49,546	4,237 м	58,9097	1,2985
Више приват. школе за дечаке . . .	38,115	2,668 »	22,9104	6,8324
	38,514	2,589 »	37,686	1,2057
Средње и основне школе (приватне) за дечаке	19,652	3,845 »	22,1049	0,8656
	3,535	2,511 »	150,498	1,360
Више приватне де- војачке школе	22,656	2,589 »	33,420	29,697
	49,841	3,923 »	246,70	—
Средње основне де- војачке школе .	33,687	4,080 »	236,70	—
	23,640	2,354 »	—	—
Јеврејске школе	22,163	3,452 »	—	—
	39,991	—	76,514	1,3605
Општинске школе (улице)			139,429	9,953
Авенштрассе	»	3,531	183,10	3,03
Кестенове-алеје	»	3,766	202,89	3,4317
Шталдрајберг штрассе	»	4,089	189,30	3,153
Васерторштрассе	»	4,080	208,94	3,47
Нова доротејска варошка реалка .	53,37—59,40	4,0-4,3	213,5 255,4	—

У опште мора се имати на уму да школске собе представљају паралелограм, а врло ретко квадрат. Кад су прозори на краћој страни паралелограма, онда те собе морају имати већу висину него оне собе којима су прозори на дужиој страни. Разлог је томе тај, што ће се тада моћи узети већа висина прозора, па ће се приближно постићи исти степен осветљења, као кад би био већи број прозора на дужиој страни. Ако је школско здање од више бојева, онда наравно, из архитектонских разлога, све школске собе не могу имати једнаку висину. У том случају архитекта ће на првом месту имати у виду хигијенске разлоге и према томе ће

смотрено одредити облик и висину појединих школских соба. Код нових грађевина одредиће се што већа висина и због тога, што ће се тиме у неколико уштедети скупоцени апарати за вентилацију, премда се већ по себи разуме да се вештачка вентилација ни пошто и никад неће смети изоставити. Свакојако значајно је то, да још постоје тако велике разлике у висини и кубној садржини школских соба, као што таблица показује. Но то није чудно у нас, већ у оних народа, у којих постоје школе толико година, и у којих је хигијенска пажња на школе одавно обрађена. У нас што је до сад било, било, али од сада ваља назити шта се ради.

Сала за певање и сала за цртање

Као прилог ономе, што смо до сада говорили о квадратним и кубним мерама школских соба, изнећемо још неколика објашњења о величини соба за певање. Ако би се усвојило то, да се у салама за певање столови са свим изоставе, а да се наместе само просте клупе, онда би ђаци морали држати у рукама свеске за музику. Кад се на ово пристане, онда је јасно да размере величина морају бити друкчије. На први мах изгледа да се намештањем клупа без стола постиже знатна штедња у простору, по што се сва напред означена ширина стоне даске може одбити, па ипак то ни издалека није тако. Простор за појединог ђака може да се умањи у крајњем случају само у толико, у колико је даска стола шира него прави пречник доњег крака до колена. Дакле, ако узмемо даску стола

од	= 0,35 м за млађу децу
Пречник доњег крака	
до колена	= 0,10 м.
онда би штедња за свако	
дете била	= 0,25 м. т. ј. за
10 редова клупа	= 2,50 м.
Код старијих ђака. Даска	
стола	= 0,45 м.
Пречник крака	= 0,15 м.

Штедња у простору . . . . . = 0,30 м. за 10 редова клупа 3 метра.

Међу тим и ова цела сума не може се никако уштедети. Ђаци који много певају морају врло

угодно стајати, па с тога се мере од 0,10 и 0,15 м. морају бар дупло узети, тако да се за млађу децу само 0,15 м. т. ј. је 1,5 м. за старију децу 0,15 м. „ „ 1,5 м. свега уштедети може.

Што се тиче висине собе за певање, то је јасно, да се са обзиром на увећану потребу дисања певача, а с тим уједно и на увећано кварење ваздуха, показује целисходно, да висина буде што је могуће већа. Преко тога, за певање, нарочито у збору, са свим је добро имати што веће просторе, који звук не спречавају, а то се баш у педагошком интересу и тражи.

Онако исто као што се код разреда за певање појављује нека незнатна штедња у квадратној површини, показује се обратна потреба за што већу квадратну површину код оних разреда, који изискују да су клупе поступно све узвишеније, као што су оне, које су удешене за физикалну и хемијску наставу

За салу за цртање не могу се изнети никакви тачни подаци о просторним величинама већ и због тога, што се по потребама и захтевима наставе могу показати нужне веће или мање квадратне површине за појединог ученика. Прво и прво, што се код сале за цртање мора назити то је, да она има трајну мирну светлост с истока, да је из овога разлога најбоље да је окренута северу, и да је врло добро дати јој светлост озго, само ако је могуће. Што се тиче ширине и дужине сале за цртање, то није баш прецизно одређено. Наредбом краљевске владе у Виртембергу захтева се различан простор према томе, да ли се ради слободоручно цртање по прегледима и моделима, или се ради линеарно цртање. За слободоручно цртање захтева се дужина седишта најмање 0,6 м. а за линеарно цртање најмање 0,7 м. Кад имају да се наместе оквири или повеће даске за цртање или држаље за моделе, онда се према годинама ученика захтева за свакога основни простор од 1,5 — 1,7 м. За пролазе, ормане и т. д. ваља ставити у предрачун за сваког ученика још половину правог простора за седење. Тако основни простор за сваког ученика, који је узет за основ израчунавања собње величине, мења се између 2,3 до

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

2,7 м. Као што се види, ова је величина дупла према оној, која је под другим околностима узета као норма.

За главну салу не може се у опште одредити тачна мера квадратне површине, по што нема мерила за број људи, који треба да се у њу сместе при извесним свечаним приликама. Очевидно за њу се може одредити само онај простор, који претекне после целисходне поделе целине на остале просторе. За њу се не сме одредити најбољи део простора за становање. Дакле, као што смо казали величине за главну дворану не могу се тачно одредити. За више школске заводе величина главне дворане може се свакојачко направити сразмерно према броју ученика. Код народних школа већ је теже у сваком обзиру грађење главне дворане. Сви услови не могу се никако постићи, а нарочито вентилација, која је један од најбитнијих хигијенских услова. Најпосле у народној школи најмлађи разреди могу се задржати да не долазе у главну дворану о свечаностима, јер дуже бављење тамо није за њих ни пробетачно. При најповољнијим околностима, често је главна дворана од много посетилаца, или иначе, сувише прегрејана и ваздух је покварен. У нашим школама желели бисмо да се разредне собе отпочну правити тако, да одговарају хигијенским условима, а главна дворана за сада нека би остала још само проста жеља.

В. Осветљење школске собе

Питање о правилном и добром осветљењу школске собе од тако је изванредног хигијениског значаја, да је око њега усредсређен по велики део целокупне науке о чувању здравља у школи. Од како је један научник (*Кон*) својим одличним и врло мучним трудовима и испитивањима доказао да оскудно осветљење школских соба може постати јак извор патњама најблагороднијег човечијег органа, ока, учињено је много трудом свију оних који се школом баве, да се отклонне са свим многе мане, које су у том обзиру постојале. *Кон* није истина доказивао да очња болест долази само од рђавог осветљења у школама, већ је рђаво и неправилно осветљење сматрао као један од најјачих узрока. За тим је *Кон* узео рђаву конструкцију

школских клупа као један од такође веома великих узрока, што се кратковидост у школама јавља све у већем размеру. С тога је он у овоме погледу веома много урадио, трудећи се да изнађе начин како да се отклони рђав утцај школске клупе на здравље очију и у овоме су му заслуге врло велике. Па што је објавио резултате својих испитивања о кратковидости ученика у школама и поткрепио их јаким и јасним разлозима, прегло се свуда живо, да се отклањају узроци кратковидости, и то како од стране власти тако и од стране наставника. Питање о светљењу било је међу првима.

а. Сунчано осветљење

Да сунчано осветљење годи здрављу ученичком у школи, потребни су, као главни, следећи услови :

1. Правац којим долази осветљење треба да даје довољну количину светлости ;
2. да нема ничега што би сметало сунчаној светлости да улази у школску собу ;
3. да светлост улази кроз довољно отвора у зидовима школског здања, т. ј. да су прозори школске собе велики и да их има довољно ;
4. да су прозори као што ваља намештени ;
5. да су школске собе унутра тако уређене да се не губи ни мало светлости која унутра долази и да је свуда целисходно подељена.

Сваку од ових пет тачака претрешћемо редом.

1. При зидању школског здања неопходно је нужно да лице школе буде окренуто истоку или југу. Тај правац (на исток или југ), поред других неких разлога, заслужује првенство и због тога, што се тако добија најизобилнија количина светлости. Часови из јутра понајвише су одређени за школску наставу а у то време највише светлости долази с источне стране. Зраци јутарњег сунца, који готово свуда хоризонтално падају, осветљавају школску собу и у њеним најкрајњим кутовима и тако је могуће да се добије довољна количина светлости и за децу која најдаље од прозора седе, па ма соба и поширока била. Овде се сад истиче питање, да ли сувише сјајни сунчани зраци нису шкољиви детињим очима ? Одговор је без сумње позитиван, јер из искуства знамо, да око не може да подноси сувише јаку светлост. Али томе се може

са свим лако доскочити са целисходно направљеним и намештеним направама. као што су завесе које се могу у прстенима лако дизати и спуштати и тако ублажити јачину сунчаних зракова, који непосредно у школску собу улазе. Најпробитачније су оне завесе, које се као покретне наместе изван прозора, и које се у своме доњем делу могу држати удаљене од прозорског окна помоћу супротно намештених справа. Најбоља је материја за те завесе сиво платно, а лошије су затворено зелене материје, јер оне светлост прекомерно упијају и тиме собе помрачавају. Према овоме дакле источна страна јесте и остаје најбољи правац од кога светлост долази, и то тим пре, што у једној школској соби никад не може бити премного светлости. Северу окренуте школске собе не могу се никако допустити, јер се доказала веома велика оскудица светлости. Ово је доказано опитом. Ђаци који су седели у разреду који је био окренут северу нису распознавали школску таблу на даљини од 1, 255 м., а кад су премештени у разред, који је био окренут југу, и ако је била једнака величина прозора, један исти спрат, једнака сколина, опет су све на табли врло добро распознати могли. Кад настане случај, да се никако не може добити правац светлости с истока, онда се југ свагда мора претпоставити северу из разлога које сад напред наведемо. Но пре но што бисмо се решили да лице школе окренемо југу, ваља покушати и разгледати није ли могуће, да се лице школе окрене бар на југо-исток.

2. Да се испуни онај други услов, који смо напред поставили, то зависи од свију односа школскога здања, а што се тиче школске собе, од њене околине. Ако су близу школског здања високе куће подигнуте, онда ће оне доста сметати непосредном уласку светлости у школску собу. Те куће у толико ће више одузимати светлости школској соби, у колико се више уздижу изнад прозора школске собе и у колико су ближе школској соби. Наравно, висина и одстојање стоје у обрнутој размери, јер што је веће одстојање неке куће од прозора школске собе, тим ће она мање одузимати светлости, и т. д.

Нема сумње да се за ово не могу поставити никака математичка правила и ту се архитекту

мора оставити слободна воља у оцењивању. У великим варошима високе црвје са великим звонарама могу бити од велике штете за количину светлости у школској соби, ако се налазе близу школског здања. Даље је важно и то, колика је дужина лица неког здања, које се налази према школској соби. Јасно је, да знатно више светлости одузима оно здање, којега лице превазилази дужину школске собе, него високо а узано здање мимо којега може доста светлости проћи прозорима школске собе. Тако на прилику, може се десити то, да високе а узане звонаре одузимају мање светлости школским собама, које се налазе на другом и трећем спрату, него ниска дугачка здања, која се протежу дуж школских соба које се налазе на доњем спрату.

Из свију ових разлога мора се пазити не само на то, да се школско здање прави на месту, око којега нема других зграда, већ се мора водити брига и о томе да се за школско здање и за лица школских соба осигура отворено поље и за будућност. Темељним проматрањем питања, које сада расправљамо, дошло се до уверења, да што је год ужа улица у којој је школско здање озидано и што је год већа висина кућа које леже према школском здању, тим више расте број кратковидих ђака у разреду, који је намештен на нижем боју. То се тако сигурно догађа, да се по броју кратковидих ђака може у неколико оценити ширина улице у којој завод лежи. Тако бар вели посматрач и испитивалац кратковидости ђака у школама, Кон, којега смо име два пут већ поменули. — Што је год казато за суседне зграде, то исто вреди и за све друге предмете који светлости сметају. Тако на прилику висока лисната дрва не смеју се оставити да се шире и да расту испред школских прозора. Исто тако не треба неговати биљке које се пужу уз дуваре школског здања и које се у сред лета пењу чак до прозора, јер се тиме школске собе много помрачавају. Собе, које су на такав начин биљем заклоњене, могу бити врло угодне и пријатне за приватна лица, али за школу са свим су неугодне. Ово је просто с тога што приватна лица могу у соби тражити најбоље осветљено место око прозора, а деца то већ не могу, него морају да седе на својим местима која су им од-

АКЦИЈА БИБЛИОТЕКА И ДОДАТАЦИЈА НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ничити на најмању мери, а то значи да ширина прозора буде што је год могуће већа. Као правило, која се треба овде тачно придржавати, то је, да у школи не може бити "никад много светлости". Само једно се мора имати на уму, а то је, да светлост мора долазити с леве стране. У противном случају сувештна светлост била би доста шкољива очима. Никако не треба губити из вида то, да је увек боље имати више прозора на школској соби, јер је то једини услов да се светлост у целој соби распореди као што треба. На пример, боље је имати четири прозора него три, па макар она три прозора по површини носила толико исто колико и она четири. Светлост онада у квадратној грамаври одстојањем, па према томе ће ученици који седе даље добијати мање светлости кроз три прозора него кроз четири.

Кон рачуна да је за сваког ученика потребно 1368,1 □ сантиметара до 2052, 2 □ см. ста- као Мери тим он сам већ, да је у вишим заводима налазио по 2052, 2 см. стакала на глави, па ипак је тамо било мрачније него у основним разредима, који се налазе на отвореном месту. Према томе дакле, негов рачун важи само под претпоставком, ако се испуне сви напред изложени услови. Своје рачунање извршио је по што је неможно висину и ширину једног прозора и појавио бројем брза за који је прозор одређен. Онда му је, јем брза за који је прозор одређен. Онда му је, као што се по себи разумје, изаша квадратна површина за једног брза. Али овај начин рачунања није најповољнији, једно с тога што број брза није стаган, а друго с тога што школка соба неће ни мало бити светлија, макар у којој био и мали број брза, само ако квадратна површина прозора не стоји у тачној грамаври према квадратној површини школске собе. Према томе најциљније је рачунање, кад се одреди тачан однос међу површином прозора и квадратном површином школске собе.

Сад би на рачун било да видимо, како треба да стоје прозори? Која дељих знања потребно да је, да се прозори с поља и изнутра уклопе. На тај начин било би могуће да се за влажење светлости добије 28, 2 см. у ширину и 14, 1 см. у дужину. Само у случају кад прозори не износе више од

ређена. Тако дакле, школској соби треба јасна светлост у свима њеним кутковима.

3. Као што се по себи разумје, и најобилатија количина светлости у околини школског здање неће бити ни од каке користи за школску собу, ако не буде остављени велики, и у довољној количини, пролази, ако, дакле прозори предстварају сувешта малу квадратну површину. У онште да се изразимо, прозори морају бити, што је могуће више, широки и високи. Висина прозора, на првом месту, зависи од висине школске собе. Прозори треба да почињу у висини 0, 9 м. од таван, и на више морају бити колико је год могуће, јер за даље и дубље крајеве школске собе главна количина светлости долази само с висине. Колико пак треба да буде одстојање прозора од тавана о томе се не могу одредити тачни подаци, јер то зависи у многоме од целокупне конструкције целе разредне собе, па чак и целе школске зграде. При том ваља имати на уму оно што смо напред рекли да висина школске собе стоји у извесном односу према њеној дужини. Ако и овде опет претпоставимо, да су прозори на једној од дужих страна собе, онда ако је дужина дугара 6, 277 м., преде могу бити с тим дужим дугаром паралелне и вид над прозором неће бити оптерећен премама. Кад је овакав случај онда прозори отвори могу да иду више у висину. На против, ако су собе дуже од 7, 7 м., онда ће преде лежати одвесно према дужем дугару и својови прозора сајкиће им као подупирачи. У овом случају прозори морају имати веће одстојање од тавана. Ови више архитетонски разлози захтевају, да на дужим школским салама, ако им је неважна висина, има што више прозора, да не би биле прво осветљене а на против крајеве собе треба да имају мање али више прозоре. Дакле у овом првом случају може горња ивица прозора доћи до 0, 25 м. испод тавана, а у овом другом случају оставља се 0, 45 м. од тавана. У брзама и грађевинама од старог материјала могу прозори доћи до 1, 20 м. испод тавана. Прозори морају увек бити равномерно повезани, а никад један до другог, и то тако, да у целој соби буде светлост, колико је год могуће, равномерно поделена. Прозор између прозора треба по могућству ота-

0,8—0,9 м. од патоса, не могу се прозори укосити унутра, јер би тада сунчани зраци падали дубоко испод површине стола, а тиме би се дала прилика за одбијање светлости, што је дечијим очима шкољиво. Дупли прозори с погледом на осветљење могли би опстати. Шта више они су по некад у великим варошима, кад је школско здање на улици са великим прометом, врло нужни. Али доцније ћемо имати прилике да видимо, да они из других хигијенских разлога треба са свим да изостану. Што се тиче облика прозора, треба изоставити сваки свод, а нарочито заошпилене готске сводове. Ово треба учинити из разлога, што сводови одузимају знатан део прозорских отвора и сметају светлости да долази озго. На послетку при грађењу прозора ваља веома на то пазити да преграде између прозорских окана имају апсолутно нужну јачину, да се не би много од прозора за стакло изгубило. По себи се разуме, да нема велике користи од тога, што ће се направити велики прозорски отвори у зиду, ако масивне дрвене оплате и преграде заузму велики део тих отвора те тиме смање квадратну површину стакла. Према овоме прозорска окна морају бити велика, прозорска крила морају се састојати из два дела тако да се свако од њих може за се отворити. Прозорско стакло мора бити од добре квалитете и ни пошто не сме издавати зеленкасту боју. Ни мало не изгледа да је баш тако нужно, да се најдоња окна прозорска праве непровидна. То се чини због тога да се деца при живом саобраћају у школској улици не би расејавала. Али ако је дете само склоно на непажљивост, и ако није настава таква да га потпуно занима, онда ће оно врло радо и лако наћи предмет којим ће се забавити.

4. Да је за писање најповољније, ако светлост долази с леве стране, то нам показује најпростије и свакодневно искуство, које нам у једно одређује и положај прозора. Кад у нашим собама, где радимо, намештамо сто за писање, ми онда, осем тога што се трудимо да га, колико је могуће, близу прозора примањемо, сигурно ћемо га тако наместити да нам прозор остане с леве руке. Кад се дакле нешто поједином човеку, који има права да сам одреди даљину у којој хоће да се од прозора налази, чини пријатно и целисходно, онда то у далеко

већој мери вреди за школску младеж, која мора да седи све једнако на одређеним местима. Према овоме сваки други положај прозора, осем кад светлост долази с леве стране, мора се сматрати као погрешан и мора се одбацити. У нас се тако мало пазило и још и данас мало пазе на овој најпростији захтев целисходности, а већ и да не говоримо о хигијенском гледишту, и свуда се може наћи прозора од свију могућих положаја. И не само то, већ у нас и нема ни једног од напред наведених услова, па није чудо, што је и овај изостао. Сваки без изузетка зна из свога сопственог искуства, како је велика сметња при писању, кад сенка од руке, којом се пише, пада на хартију и помрачава баш оно место на коме треба да се пише. Што је се од пре захтевало да светлост долази још са које стране осем с леве, то се даје објаснити тиме, што је више пута тешко подићи школу баш на тако слободном месту, да се с поља може добијати непоремећена потребна количина светлости, која може велике и доста дубоке школске разреде скроз осветлити. Али ако се при избору места за школско здање буде пазило на све услове које хигијена захтева, и ако се при грађењу школских соба изврше све мере које смо напред изложили, онда мучно да ће затребати осветљење још са које, осем с леве, стране. Од свију врста осветљења, која су се у школама употребљавала, а која се ваљда и дан данњи бар у нас могу видети, најрђавије је осветљење спред, а већ кад светлост долази и спред и с десна, онда је превршило сваку меру. Свака светлост која спред у очи пада засењава очи и не да се дуго подносити. Поред тога, као што се по себи разуме, табла мора стајати пред децом, дакле између деце и прозора, а то веома отежава распознавање свега онога што се на табли ради.

Осветљење са странг, као што је са свим јасно, није довољно само по себи, јер тада свако тело баца преда се сенку на књиге и хартије и помрачава их. Деца која седе на првим клупама не могу тада скоро ништа видети; тако дакле ни овај начин осветљења није пробитачан. И сама комбинација овога осветљења с оним с леве стране не сме се трпети, јер се онда наставнику отежава осматрање

разреда, а често га и немогућним чини. Свакојако о учитељу треба водити исто тако рачуна као и о ученицима, као што то у овом случају и педагошки интереси захтевају.

Осветљење и с леве и с десне стране понајопасније је од свију до сад споменутих метода осветљења. Светлост која улази с обе стране укршта се и штетљива је дечијим очима не само због прављења сенке, него и због одбијања.

5. Поред свега овога, што смо напред побројали да је од значаја за ујамчавање нужне количине светлости појединој деци, за укупно осветљење школских соба од велике је важности каквоћа дуварова. По томе дакле дувари не смеју бити много сјајни, де не би светлост сувише јако одбијали. Ради тога треба изоставити и бељење дуварова

кречем. Но тако исто дувари не смеју бити ни тамно обојени, јер тада упијају много светлости која с пола улази. Најбоље је бојење с отворено сивом, модро или зелено сивом бојом, коју сваке године о школском одмору треба обновити. Дуварове собе треба чувати од свију карата, таблица и т. д. које светлост упијају, као и од оних, које ју прекомерно преламају. Готово је најбоље, где је год могуће, да се за земљописну наставу одреди нарочита соба као и за цртање. Где то опет није могуће, да би се отклонило свако дражење очију тим предметима, треба да карте, таблице и т. д. висе о дувару само онда кад су потребне, иначе да су увек савијене, а особито географске карте.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ШКОЛЕ У СРБИЈИ 1836. ГОДИНЕ

Сваки је народ дужан да води рачуна о раду својих предака. Он је дужан наставити започети рад у духу напредном, ако је рад и жели да као народ остане. За народе, који су тек од скоро своју независност задобили, та је дужност још далеко већа.

Краљевина Србија продукт је оваког рада народног. Започети 1804. и 1815. године рад донео је сјајне успехе, којима нема равних ни у ког другог народа. За *седамдесет и осам* година од турског пашалука Србија је претворена у модерну државу европску!

Стари српски државници нису били учени људи, али у толико више умели су радити у корист својега народа.

У свима струкама државне управе види се велики напредак и по уређењу и по раду, и све то покрај толиких и многих промена у сразмерно тако кратком времену.

Најочитији напредак налазимо у просветној струци. Ово најбоље доказује стање јавне наставе, које је било у Србију 1836. године.

ГГ. др. *Милован Спасић* и *Милан Ђ. Милићевић* опширно су описали у „*Гласницима српског*

ученог друштва“ развитак наших школа, но нису изнели подробније статистичке податке можда за то што им нису били при руци. За то износимо их ми овде као интересну статистичку грађу из онога доба.

Ови подаци налазе се у другом извештај *Петра Радовановића*, директора свију школа у Србији, који је он поднео „*високославном управитељном књажевско-српском Совјету*“ 20. Новембра 1836. год.

*Петар Радовановић*¹, постављен је за директора свију школа у Србији 21. Марта 1836. године, и одма је прегледао све школе, и поднео о њима извештај државном савету. То се види из његовог другог извештаја од 20. Новембра 1836. године, који гласи овако:

„*Високославни Управитељни Књажевско-Српски Совјете!*

По окончаном другом посјетцију свију школа у Србији 26. Септембра т. г., Содржаније и Налог у Височајше даном ми Наставленију точки 14, 15 и 16 изложен, покорњејше извршујући, сочинио сам Спи-

¹ Родио се у Новом Саду 1808. а умро је у Београду 3. Марта 1837. године. Животопис овог првог директора српских школа штампан је у IX књизи *Гласника српског ученог друштва*, стр 123.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

сак, како гимназијални Профессора, назначујући у њему плату Профессора, число ученика у поособним класама и общу сумму свију у Гимназијалним тим класама, за теченије второ т. г. находећи се ученика под $\frac{1}{2}$ покорно прикључени, — и осмотреније учебни предмета, који су теченија школског другог т. г. у истим класама Гимназије Србске предавани, под знаком $\frac{1}{2}$: приложено; — тако исто и Списак свију, Правителствени и обществени учитеља у Књажеству Србији под № I. — Списак свију школа, Правителствени и обществени, и у њима налазећи се ученика под № II. — и осмотреније учебни предмета, који су за теченије II-о, ове 1836-е год. у овим школама предавани, под № III. — Свуда су нужна примјечанија и изводи чињени, шта и колико се о којему учитељу, о којој школи по наособ, и вообце о свима примјетити и изводити имало. — Извршујући Содржаније и Налог Височајше даног ми Наставленија и даље, под својим знацима приложене Спискове учитеља, и осмотреније учебни предмета, по свима Србије школама предавани, покорњејше подносим В. Управителному Совјету на разсмотреније.

С пристојним Високопочитанијем остајем
Високославног Управителног
Књажеско-Србског Совјета

У Крагујевцу 20-ог Нојемвра 1836.

НАЛПОКОРНИЦИ

ДЕТАР РАДОВАНОВИЋ

ДИРЕКТОР СВИЈУ ШКОЛА
У СРБИЈИ.»

Из примедба стављених у посебним списковима, види се, да је Радовановић први пут походио све школе у Априлу 1836. године, јер на више места спомине Ђурђев-дан. Где је тај први извештај, није нам познато.

Осим службеног извештаја државном Савету, Радовановић извештавао је, о школама и учитељима, и команданте појединих области. Интересно је једно тако писмо, писато у почетку Октобра 1836. год. пуковнику Стојановићу у Неготин, о стању школа и учитеља у његовој команди. То писмо гласи овако :

„Високоблагородни Господине,
Особито почитајемо!

По даном мом дужностном обећању, да ћу по свршетку посјеценија овог школа, о учитељима и ђацима вручене команде ваше, подробно извјестије Вашем Високоблагородију дати, покорњејше сљедујуће, по теченију мога посјеценија у истом смотренију, наводим :

1. У Милановцу учитељ је добар, хотја да је мало

попустио од своје ревности, од како се оженио. Он остаје.

2. У Текијама учитељ ништа не зна, пити ваља, зато ђаци од њега ни не могу научити; због чега ћу одма другог послати на његово мјесто.

3. У Кладову учитељ је добар и способан. А и сам он задовољан је са оном платом. Остаје и оп.

4. У Неготину код Вас учитељи имају способности учитељске, него не могу у љубови да живе. Зато би добро било, кад би се раздвојили. Ако би то и ви за добро нашли, молим да ми јавите.

5. У Заичару и сами сте присуствовали при испиту старије класе, и чули сте и видели сте, да се учитељ исте класе нимало није поправио, као год и учитељ млађе класе. Зато, хотја да је и сам Јепископ за његово остајање молио, молим да ми јавите.

6. У Гургусовцу познат Обрадовић и добро се влада, и примјерно приљежава. Он остаје.

7. У Бањи такођер добро се учитељ и влада, и у школи нуждне науке предаје.

8. У Алексинцу учитељ Јован преко моје надежде тако се поправио, да сам успјех у школи добар нашао, у владању пак од свију страна добре гласе чуо.

Бака из свију школа ови, који су за Гимназијалне класе способни, изабрао сам најбољи 16, између који се и Ваш син подразумева.

Што се плате учитеља тиче, познато Вам је, да Текијански од общества 600 гроша има, које ће сада новопостављени учитељ примати. Милановачки имао је пређе 135 талира од самог общества; сад пак будући да је Правителство 100 талира за Милановачког учитеља опредјелило, зато само 35 талира общество по учињеној погодби доплаћује. — Кладовски такођер плаћа се од Правителства. Неготински старији такође је плаћен од правителства; а млађи, као што је и мени речено, има од общества 100 талира годишње. Ово се сад по новом плану Свјетљејшег Књаза и Господара нашег и за проче школе по варошима онима где су исправничества, подразумева. План ће исти и Вашем Високоблагородију познат бити. Заичарски су те исте категорије.

Што се пак Гургусовачког учитеља, касателно плате његове тиче, није примио као други старије класе учитељи подпуну полгодишњу плату, него као учитељи од Правителства плаћени млађи класа. А за старије класе учитељ је од Управителног Совјета опредјелен, и послан и за таковог и држан. — Зато Ваше Високоблагородије покорно умољавам, (будући се и мени сврху тога препоручио), да би ту ствар, онако, како најбоље знате, у свој ред довели, и мене извјестили. А общество је са Сл. Исправничеством и тако млађег учитеља неког Стојка Трифуновића већ погудило, и мени јавило. Ја ли он способан, није ли, ја

не знам. — Кад дакле по свему две класе у Гургу-совцу су постоје, то не могу једнаке бити; но једна старија, а друга млађа; по тому и плата различна, и онака старијем, какова је и до сад од Правителства плаћана.

За Бању познато је и Вашем Високоблагородију, да ће тамошњи учитељ од общества плаћен бити, онако како се погоди; или као што сте и Ви изволили обрети, од цјелог среза Бањског. — За Алексинац треба ће такође два учитеља. Досадашњему учитељу, обећало је общество 450 гроша за ово пол' године платити. Он исти може и за даље у млађој класи остати; а за старију класу може тамо у Неготину находећи се Богослов Паво Ђукић поднети.

Будући да ће се сад у Заичару и трећа класа установити, у којој ће се предавати они предмети, који се у Гимназијалној првој класи предају; зато ћу једног од најспособнијих учитеља у Србији тамо послати, а и Вами одма јавити. —

О ревности особитој Вашој к просвјетљенију и избраженију Србском подпуно увјерен, тврдо се надам, да ће у вама врученој команди учитељи, који су по готову сву добри, — примјерно прилежавати.“

Из овог писма види се, да је само *Управителни Совјет* постављао учитеље, који су из државе касе плату примали, а оне које су плаћале општине, бирао је директор, или и саме општине са извршном власти, а за плату погађали се с учитељем. Даље види се и то, да је неке учитеље плаћао срез. О плати учитељској мало даље више ћемо казати.

По извештају *Петра Радовановића*, у Србији била је 1836. године једна гимназија, и то у Крагујевцу. Ову школу основао је Књаз *Милош Обреновић* I. на крају 1833. године.

Гимназија имала је четири разреда (класе, и то: две граматикалне и две „человјечества“), и у сваком предавао је један професор. Од предмета предавано је:

У првом разреду:

Наука хришћанска,
Српска граматика,
Српска историја, и општа,
Јестаственица,
Земљопис математички и политички,
Рачун.

У другом разреду:

Наука хришћанска,
Словенска граматика,
Српска синтакса,

Општа историја,
Земљопис политички,
„Человјечество“,
Јестаственица.

Из рачуна: Размере и сразмере, правило тројно просто и сложено.

У трећем разреду:

Реторика,
Математика (Математика),
Логика,
Психологија,
Општа историја (опширно),
Етика,
Грчка митологија.

Кроз оба течаја ученици су се вежбали у реторичким саставима.

У четвртном разреду:

Појетика,
Физика,
Математички земљопис (опширно),
Природно право,
„Древности“ римске,
Из опште историје, нови век, у I. течају,
Стилистика,
Српска историја, у II. течају.

У трећем и четвртном разреду предавао је науку хришћанску један од месних свештеника.

Те 1836. године била је гимназија у Топаловићевом здању. Интересно је писмо, којим Радовановић тражи од Државног Савета, да се гимназија отуд измести. То писмо гласи:

„Високославному Управителному
Књажевско-Србскому Совјету!

Будући да се време почетка теченија школског приближава, а извјестно не зна се, где би дом за то способан био, да би се нужне скамије поправиле, собе објелиле, и проч.

У Топаловићевом зданију, где су школе до сад биле, не могу за даље бити, зато 1-о. Што су собе према множини деце врло малене; и тако се не могу сва деца ни сместити. 2-о Што у истом дому више фамилија, сљедователно и жене, живе; које ложећи ватру по авлији не само дим несносан проузрокују, него и вниманије деце на себе обраћају; и тако децу и саблажњавају. 3-е Што се је и уцерб у дрви, која су за грејање школе принесена, незнајући од кога нанешен, свагда до сад примјечавао. —

Зато долуподписани покорњешне Високославном Управителном Совјету ово представљајући, понизно моли,

да би зданије за Гимназијалне школе нужно опре-
дјелио, како би се сва нужна к тому привременно
учредити могла.

У Крагујевцу 8-ог Октобра 1836.

ДИРЕКТОР СВИЈУ ШКОЛА У СРБИЈИ
ПЕТАР РАДОВАНОВИЋ.

На крају 1836. године били су у Гимназији
ови професори :

Атанасије Теодоровић, професор IV. разреда ; ро-
ђен 1800. године у Руми, у Срему ; свршио Гимназију
у Карловцима, Философију и права у Пешти. Био је
доктор философије, члан философског факултета у Пе-
штанском универзитету, и адвокат. Као професор слу-
жио је 4½ године, а имао је 400 талира плате на
годину.

Исидор Стојановић, професор III. разреда ; рођен
1809. године у Канижи, у Бачкој ; свршио Гимназију
и Философију у Сегедину, а слушао две године права
на инверситету у Пешти. Као професор служио је
1½ годину, с платом од 300 талира на годину.

Григорије Новаковић, професор II. разреда; рођен
1798. године у Новом Саду, свршио Гимназију и Бого-
словију у Карловцима. Као професор служио је 2½
године, са 300 талира годишње плате.

Петар Николић, професор I. разреда; рођен у Фу-
тогу, у Бачкој, 1802. године, свршио Гимназију и Бо-
гословију у Карловцима, Философију у Сегедину, а пра-
ва је слушао у Шарош-Патоку. Као професор радио је
тек 6 месеци, а плате је имао 250 талира на годину,

Директор Петар Радовановић оценио је првога
од ових професора, као „свршено“ способног, а
за осталу тројицу нашао је, да су способни.

На крају 1836. школске године било је

У РАЗРЕДУ	УЧЕНИКА	У ПРОЦЕНТУ
првом . . .	36	42.36
другом . . .	23	27.06
трећем . . .	13	25.59
четвртом . . .	13	15.29
Свега . . .	85	100.00

У средњу руку долазио је на један разред и
једног професора 21 ученик.

По свршеној равизији основних школа, дирек-
тор Радовановић, поднео је Државном Савету
у смислу новог школског плана, од 22. Августа
1836. године № 3349, списак ученика свију школа
основних, за које је нашао, да би били способни
учити Гимназију.

У следећем излажемо имена ових ученика, по
школама, у којима су учили :

Име ученика	Одакле је	Године узраста.
Школа у Београду		
Коста Петровић	из Београда	13
Влад. Богдановић	„ „	11
Ђорђе Димитријевић	„ „	12
Ђорђе Аћимовић	„ „	12
Јован Марковић	„ „	13
Петар Михаиловић	„ „	15
Светозар Ненадовић	„ Бранковине	13
Сава Грујевић	„ Крагујевца	11
Коста Радовановић	„ Београда	13
Ђорђе Николић	„ „	12
Коста Сретеновић	„ „	12
Ђорђе Петровић	„ „	13

Школа у Великом Градишту

Паво Бранковић	из Думанића	14
Атанасије Поповић	„ Вел. Градишта	12
Стојић Обретковић	„ „	13
Атанасије Стефановић	„ „	12

Школа у Гроцкој

Арса Јаковљевић	из Ердеча	12
Живота Стојановић	„ Гроцке	12
Недељко Јовановић	„ Ритопека	13
Панта Чарашић	„ Гроцке	14

Школа у Гургусовцу

Никола Радосављевић	из Гургусовца	12
Радован Ристић	„ „	12
Сибин Вучковић	„ Влаове	13

Школа у Бањи

Стојадин Голубовић	из Бање	14
Радосав Стефановић	„ „	14
Илија Стефановић	„ „	13
Милоје Миловановић	„ „	12

Школа у Јагодини

Никола Стојановић	из Јагодине	13
Живко Милосављевић	„ „	13
Атанасије Величковић	„ „	13
Крста Милићевић	„ Рековца	17
Тома Тасић	„ Јагодине	12

Школа у Заичару

Цока Симеоновић	из Заичара	16
Димитрије Николић	„ „	15

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Антоније Поповић	из Извора	15
Цветко Миладиновић	„ Леновца	15

Школа у Кладову

Коста Јанковић	из Кладова	13
Ђорђе Ђорђевић	„ „	10
Никола Ђорђевић	„ „	11

Школа у Крушевцу

Коста Лазаревић	из Крушевца	11
Милисав Минић	„ Мајдева	16
Милисав Јовановић	„ Бошњана ¹	13
Јован Станковић	„ Крушевца	12
Арс. Радосављевић	„ Мудраковца	14
Јован Поповић	„ „	13

Школа у Милановцу

Здравко Јовановић	из Милановца	13
Ђорђе Станковић	„ „	14
Димит. Динуловић	„ „	12
Петар Петровић	„ „	13

Школа у Неготину

Милош Стојановић	из Неготина	11
Јован Григоријевић	„ „	12
Станоје Ђорђевић	„ Буковча	15
Милош Трифуновић	„ Брзе	15
Димит. Младеновић	„ Неготина	12

Школа у Паланци

Јован Динић	из Паланке	13
Димит. Јованов	„ „	14

Школа у Пожаревцу

Атанасије Ђорђевић	из Пожаревца	11
Ат. Ђорђевић већи	„ „	12
Василије Лазаров	„ „	14
Димитрије Петровић	„ „	12

Школа у Свилајинцу

Вучко Димитријевић	из Свилајинце	14
Милут. Димитријевић	„ „	12
Живко Нешић	„ „	14
Милета Поповић	„ Трушевца	15

¹ У јагодинском округу.

Школа у Смедереву

Аћим Поповић	из Осипаонице	16
Паво Гавриловић	„ Смедерева	13
Ђорђе Кочић	„ „	12
Никодим Ђирић	„ „	12
Паво Стефановић	„ „	12

Свега дакле одређено је 69 ученика за крагујевачку гимназију, осим ученика из школе крагујевачке, који се поименце не наводе.

Ученици шабачке нормалне школе остали су у том месту, јер је овде отворена *главна школа* (полугимназија) највишим решењем од 22. Августа 1836. год. № 3394. Тада су такве школе отворене још у Зајечару и Чачку. Свака од ових школа имала је прве године један разред, а друге године два разреда. У њима предавани су исти они предмети као у I. и II. разреду крагујевачке Гимназије.¹

У Лозници није могао бити изабран за Гимназију ни један ученик, једно за то, што је тамошња школа само једну класу имала, а друго и с тога, што су ученици целога лета због колере распуштени били. Тако исто било је и у Ужицу и Чачку.

У Алексинцу, Параћину и Карановцу, остали су ученици да уче још једну годину старији разред нормалне школе.

Нормалне школе

а. Школе

У свом извештају вели Радовановић, да су на крају 1836. године биле у Србији 72 нормалне школе, од којих 26 било је државних а 46 општинских. Међу тим овде узете су и поједине класе — разреда — као засебне школе; дакле не школа већ учитеља била су 72 а школе само 62.

Из следећег види се, у ком је месту поименце било школе, и колико је било у њој ученика на крају 1836. школске године.

¹ У чланку „Школе у Србији“ (Гласник Срп. ученог друштва књига XXIV. стр. 66) г. М. Ђ. Милићевић вели, да није могао наћи кад су ове школе постале, а забележио је имена професора, који су у тим школама радили 1838. године. Од ових били су до краја 1836. школске године тројица учитељи у нормалним школама, и то: Радован Пантелић у Шапцу, Живојин Керечки у Неготину и Исак Облучаревић у Милановцу.

Место где је била школа	Срез	Ко је плаћао учитеља	Колика је била плата учитељу	Број ученика		
				у класи		Свега
				стари- јој	мла- ђој	
У алексиначком округу ¹⁾						
Алексинач	Алексиначки	Општина	450 гроша на 1/2 године	—	32	32
Бања	Бањски	Држава	100 талира	—	33	33
Ражањ ²⁾	—	—	—	—	—	—
У београдском округу						
Врчин	Подунавски	Општина	400 гроша	—	6	6
Гроцка	Подунавски	Општина	1400 гроша ³⁾	—	26	26
Рипањ	Подунавски	Општина	560 гроша	—	8	8
У ваљевском округу						
Ваљево	—	Држава	100 талира	—	66	66
Вукона	Тамнавски	Општина	Од сваког ђака по 4 гр. мес.	—	8	8
Каменица	Подгорски	Општина	50 талира	—	14	14
Палеж	Посавски	Општина	50 талира	—	18	18
Рибница	Подгорски	Општина	600 гроша	—	8	8
Уб	Посавски	Општина	10 талира	—	12	12
У јагодинском округу						
Јагодина	—	Држава	Старијим 150,млађим 100 тал.	33	85	18
Винорача	Белички	Општина	400 гроша и храну	—	13	13
Јасика	Темњишки	Општина	Од ђака по 2 гр. месечно	—	12	12
У књажевачком округу						
Бели Поток	Сврљички	Општина	Од ђака по 3 гроша	—	23	23
Бело Иње	Сврљички	Општина	месечно и храну	—	24	24
Гургусовац	Тимочки	Држава	150 талира	78	—	78
У крагујевачком округу						
Крагујевац	—	Држава	Старијим 150,млађим 100 тал	60	106	166
Багрдан	Лепенички	Општина	Од ђака по 4 гр. месечно	—	11	11
Брезовац	Јасенички	Општина	Од ђака по 2 гр.мес.и по оку бр.	—	15	15
Љабаре	Лепенички	Општина	Од ђака по 4 гр. месечно	—	8	8
Јовановац	Лепенички	Општина	400 гроша на годину	—	6	6
Рача	Лепенички	Општина	Од ђака	—	22	22
Топола	Јасенички	Општина	по 4 гроша	—	10	10
Чумић	Лепенички	Општина	месечно	—	15	15
У крајинском округу						
Неготин	—	Држава	Старијим 150,млађим 100 тал.	30	83	113
Кладово	Кључки	Држава	100 талира	—	39	39
		Држава	100 талира	—	—	—
Милановац	Поречко речки	Општина	35 талира	—	52	52
Текије	Кључки	Општина	600 гроша	—	12	12
У крушевачком округу						
Крушевац	—	Држава	Старијим 150,млађим 100 тал.	44	58	102
Осаница	Трстенички	Општина	Од ђака по 2 — 2 1/2 гр. мес.	—	10	10
У подринском округу						
Лозница	—	Држава	150 талира	32	—	32

1) У Радовановићеву извештају нема алексиначки па ни књажевски округ, већ округ *бањски*, у којем је било 5 школа, и то: у Алексинцу, Бањи, Белом Ињу, Белом Потоку и Гургусовцу.

2) Ова школа није радила, за то што је учитељ мало ђака и врло малу плату имао.

3) Половину давала је општина а половину ђачки родитељи.

Место где је била школа	Срез	Ко је плаћао учитеља	Колика је била плата учитељу	Број ученика		
				у класи		Свега
				мла-ђој	стари-јој	
У пожаревачком округу						
Пожаревац	Моравски	Држава	Старијим 150, млађим 100 тал.	53	60	113
Вел. Градиште	Печки	Општина	1200 гроша	—	54	54
Жагубица	Омољски	Општина	Од ђака по 20 гр. на по год.	—	12	12
Кисиљево	Рамски	Општина	Од ђака по 26 гр. на по год.	—	10	10
Пр'ово	Моравски	Општина	Од ђака по 4 гр. месечно	—	6	6
Петровац	Пожаревачки	Општина	Од ђака по 4 гр. мес. и нешто хране	—	15	15
Смољинац ¹⁾	Рамски	Општина	Од ђака по 4 гр. месечно	—	12	12
У рудничком округу						
Брусница	—	Држава	100 талира годишње	—	42	42
У смедеревском округу						
Смедерево	—	Држава	Старијим 150 тал. год. Мла-ђим 600 гр. на пола год.	47	97	144
Колари	Подунавски	Општина	Од ђака по 2 гр. месечно	—	8	8
Паланка	Јасенички	Држава	100 талира год.	—	21	21
У ђупријском округу						
Ђуприја	Ђупријски	Држава	100 талира год.	—	30	30
Параћин	—	Општина	Од ђака по 60 пара месечно	—	104	104
Свилајнац	Ресавски	Држава	150 талира год.	77	—	77
У ужичком округу						
Ужице	—	Држава	100 талира год.	—	32	32
Бела Црква	Црногорски	Општина	40 талира год.	—	7	7
Годовик ²⁾	Црногорски	Општина	Од ђака по 2½ гр. месечно	—	12	12
Ивањица	Моравички	Општина	Од ђака по 4 гр. месечно	—	25	25
У црногорском округу						
Зајечар	—	Држава	Старијим 150, млађим 100 тал.	26	41	67
У чачанском округу						
Чачак	—	Држава	100 талира год.	—	46	46
Самајила	Карановачки	Општина	600 гроша год.	—	42	42
У шабачком округу						
Шабач	—	Држава	Старијим 150, млађим 100 тал.	61	87	148
Богатић	Мачвански	Општина	60 талира год.	—	6	6
Јаловик	Посавски	Општина	60 талира год.	—	22	22
Митровица	Мачвански	Општина	Од ђака по гр. месечно	—	15	15
Накучани	Поцерски	Општина	60 талира год.	—	32	32
Охрид	Посавски	Општина	60 талира год.	—	15	15
Свелеува	Тамнавски	Општина	60 талира год.	—	34	34
Шеварице	Мачвански	Општина	60 талира год.	—	6	6

1) Школе у Ореовици и Средњеви, нису радиле. за то, што је учитељима одвећ мала плата била.

2) У манастиру.

НЕКОЛИКО ЖИВОТОПИСА ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

ОД

МИЛАНА С. УБАВКИЋА

(НАСТАВАК)

IX

КРАЉ МИЛУТИН

1.

Пошто је Драгутин збацио оца (Уроша) с престола као што сам вам већ казао, онда се он прогласио за краља српског¹; ал краљевање његово не трајаше дуго.² Народ га и онако није волео, што је *оцу отео престо* и што је био *хром и болешљив*; па још када у несретном рату с Грцима *изгуби* неке земље: онда се истом показа незадовољство у држави српској. Драгутин опазивши то и видећи, да се веће моћи одржати на престолу, одрекне га се у корист своје млађем брату Милутину, који је у народу омиљен био. Тада су браћа између себе договорили се: да Драгутинов син наследи престо после смрти Милутинове и да Драгутин може задржати за се неки део земаља. После одступања с владе, Драгутин је још дуго живео и самостално управљао својим земљама: Мачвом, Сремом који је добио од свог таста краља маџарског, и др. називајући се *другим краљем српским*.³)

Милутин је био у најбољем добу, у 27 години живота, када је се венчао српском круном на краљевски престо.⁴) Дотле је он имао под својом управом зету Требиње и Хум; а био је већ и ожењен Аном, ћерју једног великаша грчког,⁵) који се одметнуо од Грка, те по томе назват *одметник* грчки.

Држава српска била је у то време притешњена и умањена, јер су Грци захватили повелики део земље (све до Липљана) и непрестано су нападали хотећи освојити државу Милутинову и „имати га као послушнога слугу“. С тога се Милутин удружи са својим тастом (старцем)⁶) и одмах у пролеће идуће године⁷) завојшти на Грке. У овом рату били су побеђени Грци и Милутин је раширио своју државу освојењем неколико области с оне стране Шаре планине.⁸)

Грчки цар да би се осветио Милутину и његову тасту (старцу), одметнику своје, поште од свога зета, цара татарскога, неколико хиљада (4000) војника,

и крене се с њима и са осталом својом војском, право на Србију, још те исте године. Но, на насрећу његову, разболе се у путу и после кратког боловања умре, баш у зиму, Децембра месеца. Његов син и наследник, бојећи се да Татари не опљачкају грчку царевину, ако одустане од рата, па нареди: да се удари на Србе. Милутин имајући уза се мало војске, не хте се упуштати у бој, него се повуче испред непријатеља, који поврате изгубљене земље и допрудо Призрена све палећи и убијајући. Татари, савезници грчки, жељни проливања крви ка' и остали дивљаци, науме да пређу преко једне реке (Белог Дрина), до које су доспели били и преко које су се видели многи бегунци и њихова стока. Ну „због нашоле воде многи се подаве, а многе Срби побију па чак и њихова поглавицу (Црноглава) ухвате, осеку му главу украшену бисером и пободену на копље, донесу на дар своје краљу.“ После тога Грци и Татари поврате се с богатим пленом к своје дому¹). За то време Милутин је скупио своју и свога брата војску, па чим су се непријатељи повратили: одмах је похитао за њима да им се освети „што су напали на државу његову.“ Грци се не смедоше одупрети многој и храброј „војсци браће краљева“, који допру чак до св. Горе. Тада су не само опет заузели пређе отете земље од Грка, него су још опљачкали многе друге пределе²) — па се онда врате у своју државу. (То је било у трећо години краљевања Милутинова).

Проштивање.

2.

Повратив се из грчких земаља, Милутин отпусти своју војску кућама, да се мало поодморе; а Драгутин са својом војском оде у своју државу. Али мир дуго не потраја. Једва прође година дана и месеци неколико више,³) а Милутин опет скупи војску врбујући војнике и из своје државе и из околних држава, одакле му „многи дођоше чујући за његово велико добротинство и славно име.“ Са овом војском Милутин опет нападне на Грчку и заузме најближу му област Дабарску са свима градовима у њој. Мимо то: освоји по даље још две повелике области (Кичевску и По-

1) Пре 610 година.

2) Око 9 година владао је (1272 — 1281).

3) Пред смрт се покаљуђери и као калуђер проводио је живот у посту и молитвама.

4) Године 1281. Пре 600 година.

5) Јована Анђела, тесалскога управитеља.

6) Отац женикове младе зове се таст или старац.

7) Друге године владе (1282) год).

8) Скопље, Овче поље, Златово, Пијанец и оба Полога.

1) 1283 године.

2) Струмски, Серски и Христовољски.

3) Год. 1285.

речку) и присједини их к својој држави. После тога освојења а с увећаном војском, удари на Епир (земљу Влахиотску) чак тамо у близини мора „дебелога.“ Ова земља, Епир, беше у свему изобиљна, те се Милутин у њој накупи силнога блага, па се онда врати к дому, „а земљу у пустоши остави.“ То је било пете године владе. — *Те исте године* грдна множина *Татара*, преко Маџарске, коју „као скакавци опустоше,“ провале у Бугарску те њу и још друге земље (Тракију и Македонију) страшно опљачкају. Тадашњи буг. цар поплаши се силе њихове, па да не би престо изгубио — уда своју кћер за сина цара татарскога. Тада се Бугарска раскомада на више државица и царство се њихово поче распадати. Један великаш, у неколиким областима владаше самостално, сам за се; други у другој, а трећи опет у трећој области. Тако и у Браничеву, њих два брата, Дрман и Куделин, отпочеше владати самостално. Ну им било мало бугарске земље и господства, него се удружише с другима¹⁾ и нападоше на државу краља Драгутина, која се до близу Браничева простирала, и опљачкају многе крајеве. Драгутин онда позове у помоћ Милутина па заједнички ударе на браничевачке господаре. Савезнике им прегнају преко Дунава, а Браничево освоје и споје са Драгутиновом државом. Тако се држава и другог краља, Драгутина, рашири *на истоку узев Браничево*, и на западу је захватала *већи део Босне*. Милутин се, после овога, побоји, да Драгутин имајући толику земљу, не покуша помоћу свога таста (старца) краља маџарског опет докопати се *врховне краљевске власти*. С тога отпусти своју (прву) жену, Гркињу, и ожени се Маџарцицом, ћерју краља маџарскога, рођеном сестром жене Драгутинове. С њом је имао једну ћерку (Царицу), па се онда и с њом разведе, по што је видео да нема опасности за државу му; а и сама Маџарица беше раскалашна и неваљала. За тим, кад му загрози опасност од Татара, ожени се ћерју оног цара бугарског, коме је био зет син цара татарског;²⁾ и тако се ороди и с Бугарима и с Татарима. — Мало нешто после тога, један бугарски кнез,³⁾ коме је држава била у околини Видина (с Видином), изненадно нападне на српску државу и допре до Дечана.⁴⁾ Једне ноћи појави се на небу нека особита светлост, од које се војска непријатељска поплаши и врати натраг; али Милутин похита са војском за њима, потуче их, па онда освоји престоницу (Видин) и државу тога кнеза, а он се спасе на лађама преко Дунава. Доцније се Милутин измири с њиме и поврати му државу,

1) Са Татарима и Куманима.

2) Дакле, постао је *нашег* наследнику царства татарског.

3) Шишман.

4) (Године 1291). У 10 години владе.

а он се обећа „*бити у свему послушан*“. По ради још веће сигурности, бугар-видински кнез ожени се ћерју великог жупана српског, а његов опет син (Михаило) узме *ћерку Милутинову, Ану* (Неду). Тако се Милутин, тако рећи, на све стране, опријатељи.

Пропитивање овог одсека, па онда и 1. и 2. Оволико је доста за 1 час.

3.)

Скоро годину дана после тога, а у 11 г. владе (пре 560 год.)²⁾ у Бугарској опет настане раздор. Татари збаце с престола таста Милутинова, цара бугарског, и на његово место поставе неког бугарског великаша³⁾ који им се умео удворити (омилити). То исто они намере учинити и с Милутином. Ну и међу њима породи се раздор и цар татарски, примивши од Милутина богате поклоне и сина му Стевана с великашима у таоштво — брзо оде у далеку земљу Азију противу свога супарника.⁴⁾ Ново-постављени цар бугарски, да би се ослободио старештва татарског, поручи тада Милутину, да жели са њиме бити у заједници и пријатељству. Милутин се одазове томе и, по учињеном договору, Стеван, његов син који је срећно умакао из таоштва, ожени се ћерју тога бугарског цара.⁵⁾ Тек што се то свршило, а Татари се поврате у Бугарску, па кад дознаду шта је се збило, удруже се са сином збаченог бугарског цара⁶⁾ и освоје Трново, престоницу бугарску. Али после кратког времена татарски цар буде од свога савезника затворен и погубљен . . . Милутин онда тако рећи с пола опасности крене се са скућљеном војском у грчке земље и освоји велику област Албанију и у њој најважнији град на балканском полуострву, град *Драч*.

Година дана после тога (у 12 год. владе) сретно свршеног завојевања, дође к Милутину један великаш, одметник грчки и позове Милутина да нападне на грчке земље. Кад су већ били освојили многе земље грчке, онда грчки цар поплашен да му не пропадне

1) Ово другог часа. По пре свега, треба деца да понове оно што је првог часа говорено, да би се једно с другим довело у свезу. То се може неколиким удесним питањима учинити, па онда ићи даље.

2) Године 1292.

3) Смиљца.

4) Онај човек, који нам ма у каквом послу смета, који гледа да нам ногу подметне те да нам врат скрха, и да он ичеша оно што смо ми ради да имамо, — зове се: супарник, или наш противник, непријатељ, отимач и т. д.

5) Светиславом, шураком Милутиновим.

6) Дакле: једном буг. цару био је зет он, другом његов син; га трећем је опет дао своју кћер. Из овога се види, како је Бугарска у оно време била раскомадана.

пола царевине, позове Милутина на мирење и понуди му за жену своју младу шестогодишњу ћерку Симониду. Милутин пристане на то, повуче војску натраг и на две године после тог¹⁾ прими у Солуну ћерку цареву, а преда им своју дотадашњу жену бугарку и оног одметника, великаша грчког. Веле, да је грчки цар тога свога одметника, за казну што је се удружио с Милутином, уморио највећим мукама.

После измирења и опријатељења с Грцима, Милутин није више нападао на грчке области до год је краљевао, него им је, шта више, и помоћ слао. Истина, Милутин је после овога (у 27 г. владе)²⁾ позван од других краљева да освоје грчко царство — пристао уз њих; али до рата није дошло. Ну, што је Милутин пристао у савез с оном краљевима, противу свога таста (старца) било је управо од морања. Он се бојао да они краљеви и без њега освоје Цариград, престоницу грчку, па ће онда они поискати од њега оне грчке земље које је он освојио, јер оне потпадају под власт цара грчкога чију су престоницу, Цариград, освојили. Он се не би могао борити с њима моћнијима, па би им онда нешто и дао, а тим би своју државу омално. Дакле, то да не би било, он је пристао уз њих: па ако освоје Цариград и он је уз њих; а ако не освоје — ником ништа; српска се држава не крњи. Но рата, као што рекох, није ни било, јер се нешто десило, што је то пореметило.³⁾ А ради још веће сигурности од оних краљева, Милутин се у то време обраћао и папи с молбом; да ће, тобож, да пређе у католиштво. Па како се нападај на Цариград омете и не изврши — то Милутин и даље остане у православној нашој вери и у пријатељству с Грцима и не прими католиштва. . . .

Проштитивање.

4.

Две године после овога,⁴⁾ а у 29 години његова владања, дигне се Стеван да отме оцу краљевски престо; али му то није испало за руком. — Две године опет доцније, после ове побуне, дигне се и Драгутин против Милутина да му отме престо, и свога сина да постави за краља српског. Но и тада не дође до рата; јер Милутин пошаље к Драгутину неког владику, који лепим речима и саветима склони Драгутина и он одустане од намишљена рата, па се братски измире. Већ идуће године (32 вл.) ударише у друштву с Бугарима и најмљеним Татарима

на мађарску краљевину, и опљачкају је донекле, па се онда врну натраг у своје земље. *Те исте године* слао је Милутин нешто своје војске у помоћ цару грчком противу Турака, који су били напали његову царевину, и српска их је војска, тако рећи, до ноге потукла. После тога у српској држави био је мир. У том времену, а на скоро после упада у мађарску државу,¹⁾ умре Јелена, мати краљева српских: Милутина и Драгутина. Она је живела у Зети: тамо подизала дворе и скупљала оке себе ученије и виђеније људе, а била је „образована (научена), побожна, енергична (вредна, заузимљива —), мудра и даровита.“ Не дуго после њене смрти умре и Драгутин²⁾ а Милутин затвори његовог сина (свога синовца, Владислава) и приграби му земље „осим дела Босне и Срема.“ То није било угодно мађарском краљу, који је држао, да је он прави наследник Драгутинов, па с тога ступи у договор са баном босанским и још неким — па слонки на више страна ударе на Милутина. У Арбанији буде победа на српској страни, али је на северу било обрнуто, јер су Маџари освојили целу Мачву с Београдом. У том се и у Мађарској појави буна, те се они окане даљег ратовања и повуку се натраг. Тада је Милутин и Босанцима, савезницима мађарским, морао уступити неки део Босне.³⁾

С Дубровчанима Милутин је живео како кад: некад у миру, а некад је, богме, и до окршаја долазило. Тако на четири године пред побуну Стеванову (у 25 г. владе), дошло је између Мил. и Дубровника до оружаног сукоба. После смрти материне, која је била велика пријатељица Дубровчанима, Милутин се опет завади са њима, али се измире заузимањем Млечића. То је било годину дана пред што ће Маџари да нападну на српску државу; а те исте године⁴⁾ неки великаши израде код Милутина опроштај сину Стевану, којег поврати из Цариграда. Кад је Симонида, која је тада била у Цариграду, дочекала да се Милутин измирио са Стеваном, не хте се ни за живу главу вратити у Србију. Но Милутин припрети ратом те је отац мораде на силу с братом послати к Милутину. У путу је у једној вароши (Седу) утекла испред брата у манастир и покалуђерила се; али њен брат није хтео да верма то, него силом свуче с ње калуђерско одело и преда је Милутиновим посланицима.

После овога Милутин је у миру проживео још 3 — 4 године. Умр'о је 29 Октобра у 66 години⁵⁾, пошто је

1) Године 1295 (У 14 години владе).

2) Године 1308.

3) Сицилијанско вечерње.

4) Године 1310.

1) (Године 1314).

2) (12 Марта 1316 год).

3) То је било у 38 год. његове владе. (1318)

4) 1317 године

5) 1320 године.

www.vladalo 39 година српском краљевином. Сахрањен је у најбољој својој задужбини (у Бањској), одакле је тело његово доцније пренето у Софију (у Бугарску) где се и данас чува.

Проштитивање овог одсека, па онда проштитивање целога.

Поука. Какав је био владалац Драгутин? А какав Милутин? Који је био бољи? У чему? Како су браћа између себе живела? А како треба ви да живите? За што? Је ли Милутин био који пут у нужди? А Драгутин? Па шта су они онда чинили? Треба ли, дакле, један другом помагати? Шта се може казати за Милутина, што је дао оног свог саветника цару грчком те га онај највећим мукама уморио? А шта за оно, што је сина оковао и ослепио? Какав је био према својим поданицима? и т. д. и т. д.

Милутин је један од најзнатнијих владалаца српских, јер је срећно водио многе ратове и државу српску *увелико раширио*. Он је био и *мудар*, јер је умео отклањати опасности од своје државе; умео је, дакле, *шаметно* управљати. Ради тога *морао је четири* пута женити се. А где није помогао договор и женидба, ту је се, богме, *лаћало оружје* и он је скоро увек победиоцем излазио из крваве борбе; по томе је он био и *јуначан*. Био је, *излина*, и *лукав*, што човек не треба да је; али њему, *као владаоцу*, не може се замерити. За време мира пак старао се да становници простране државе српске не буду незадовољни. Тада је српска држава, помоћу јако развијене трговине, знатно се обогатила: „У његовој држави беше тако добро живети, да су се људи досељавали из околних

земаља, па чак и из врло далеких“ (Азије). Да би се у земљи *право* судило, он је издао многе *ваљане законе*, које је и његов унук у свој законик уврстио. Становници су се поглавито занимали *сточарством и ратарством*, а било је и неких заната: али то није могло напредовати, због честих ратова. А да би га сви његови поданици, разне вере и народности, воле-ли, и да би српску државу прославио, он их је све *љубио*. Он *није гонио ни једне вере*; све су му вере равне биле.

Он је био и *шобожан* и давао је новаца манастирима и православним нашим и грчким, а и католичким. С тога је био *поштован* и код једних и код других; а после смрти проглашен је за *светитеља*. Подигао је многе *манастире* и *цркве* и у својој страниој држави и у грчкој царевини и на другим местима. У Цариграду је подигао велелепне зграде за *болнице* и плаћао лекаре да у њима болеснике лече. И у српској држави поред манастира беху *болнице* и *школе* у којима се *властeosка деца* учашу од калуђера писму и књизи. Милутин је *први* од владалаца српских почео ковати *златан* новац. Он је, до душе, имао и погрешака, као и сваки други човек. Тако од њега *није лепо* што је погазио реч, те издао свога саветника цару грчком, и, што сину није опростио, као што је обећао, него га ослепио, и т. д. и т. д.

Ну поред свих мана, Милутин је ипак био и остаје после унука свога (Душана) најзнатнији владалац српски, којим се Србин до послетка поносити може. . . .

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

Број ученика средњих школа уписаних у почетку 1882 — 3. школске године

I

У Богословији:

у IV разреду	43
„ III „	39
„ II „	28
„ I „	37

Свега: 147

Понављају разред два ученика у II разреду у осталим разредима нема.

II

У учитељској школи у Београду:

у IV разреду	20
„ III „	22
„ II „	42
„ I „	59

Свега: 143

Понављају први разред четворица.

III

У учитељској школи у Нишу.

у II разреду	26
„ I „	33

Свега: 59.

Понављају I разред двојица.

IV

У београдској гимназији:

у VII разреду	40
„ VI „ . . . . . (оба одељ.)	67
„ V „ . . . . . („ „)	100
„ IV „	39
„ III „	55
„ II „	73
„ I „ . . . . . (оба одељ.)	116

Свега: 490

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Понављају: VII р. 1, VI р. 11, V р. 14, IV р. 7, III р. 12, II р. 1 и I р. 51, — свега 107 ученика.

V

У крагујевачкој гимназији: ✓

у VII разреду	19
» VI »	36
» V »	36
» IV »	48
» III »	47
» II » . . . . . (оба одељ.)	113
» I » . . . . . (сва 3 »)	146

Свега: 445

Понављају: VI р. 7, V р. 3, IV р. 7, III р. 7, II р. 12, I р. 27, — свега 63.

VI

у нишкој гимназији: ✓

у VI разреду	21
» V »	30
» IV »	10
» III »	26
» II »	25
» I »	56

Свега: 168

Понављају: VI р. 2, V р. 11, IV р. 1, III р. 4, II р. 8, I р. 12, — свега 38.

VII

У алексиначкој нишкој гимназији: ✓

у IV разреду	7
» III »	12
» II »	30
» I »	35

Свега: 104

Понављају: III р. 5, II р. 15, I р. 17, — свега 37.

VIII

У београдској I нишкој гимназији: ✓

у IV разреду	30
» III »	50
» II »	72
» I »	120

Свега: 272

Понављају: IV р. 2, III р. 2, II р. 10, I р. 29, — свега 43.

IX

У београдској II нишкој гимназији: ✓

у IV разреду	19
» III »	40
» II »	46
» I »	64

Свега: 169

Понављају: IV р. 1, III р. 4, II р. 9 и I р. 8, — свега 22.

X

У ваљевској нишкој гимназији: ✓

у IV разреду	10
» III »	16
» II »	53
» I »	58

Свега: 137

Понављају: II р. 1, и I р. 4. — свега 5.

XI

У вел. градишкој нишкој гимназији: ✓

у IV разреду	20
» III »	9
» II »	11
» I »	29

Свега: 69

Понављају: III р. 1, II р. 4. — свега 5.

XII

У врањској нишкој гимназији: ✓

у III разреду	6
» II »	20
» I »	49

Свега: 75

Понавља I р. 1 ученик.

XIII

У зајечарској нишкој гимназији: ✓

у IV разреду	8
» III »	9
» II »	31
» I »	56

Свега: 104

Понављају I р. 10.

XIV

У јагодиначкој нишкој гимназији: ✓

у IV разреду	14
» III »	20
» II »	43
» I »	56

Свега: 133

Понављају III р. 2, II р. 10, и I р. 12 — свега 24.

XV

У крушевачкој нишкој гимназији: ✓

у IV разреду	8
» III »	28
» II »	36
» I »	75

Свега: 147

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Понављају: III раз. 2 II раз. 5 и I раз. 7, —
свега 14.

XVI

У лесковачкој нижој гимназији: ✓

у IV разреду	11
» III »	29
» II »	30
» I »	39

Свега: 109

Понављају: II раз. 1 и I раз. 2, — свега 3

XVII

У неготинској нижој гимназији: ✓

у IV разреду	5
» III »	15
» II »	27
» I »	56

Свега: 103

Понављају: III р. 1, II р. 1 и I р. 3 — свега 11.

XVIII

У параћинској нижој гимназији: ✓

у IV разреду	18
» III »	21
» II »	37
» I »	64

Свега: 140

Понављају: III раз. 1, II раз. 10 и I раз. 14, —
свега 25.

XIX

У пиротској нижој гимназији: ✓

у IV разреду	7
» III »	20
» II »	23
» I »	60

Свега: 110

Понављају: III р. 2 и I р. 12, — свега 14.

XX

У пожаревачкој нижој гимназији: ✓

у IV разреду	11
» III »	25
» II »	57
» I »	103

Свега: 196

Понављају: IV р. 1, III р. 2, II р. 2 и I р. 26 —
свега 31.

XXI

У свиђајничкој нижој гимназији: ✓

у IV разреду	8
» III »	16
» II »	36
» I »	54

Свега: 114

Понављају: III р. 1, II раз. 5 и I р. 7 — свега 13.

XXII

У смедеревској нижој гимназији: ✓

у IV разреду	9
» III »	17
» II »	30
» I »	66

Свега: 122

Понављају: III р. 3, II р. 6 и I р. 21 — свега 30.

XXIII

У чачанској нижој гимназији: ✓

у IV разреду	14
» III »	24
» II »	25
» I »	47

Свега: 110

Понављају: III р. 1, II р. 2 и I р. 14 — свега 17

XXIV

У шабачкој нижој гимназији: ✓

у IV разреду	22
» III »	34
» II »	53
» I »	83

Свега: 192

Понављају: IV р. 2, III р. 1, II р. 1 и I р. 15 —
свега 29.

XXV

У београдској реалци: ✓

у VII разреду	6
» VI «	22
» V »	62
» IV »	25
» III »	29

Свега: 144

Понављају: VI р. 1, V р. 11, IV р. 5 и III р. 5, —
свега 22.

XXVI

У ужичкој реалци: ✓

у IV разреду	14
» III »	31
» II »	71
» I »	96

Свега: 212

Понављају: III разр. 1, II раз. 8 и I разр. 11, —
свега 20.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

XXVII

У горњо-милановачкој гимназијској реалци : ✓

у II разреду	15
„ I „	24
<hr/>	
Свега : 39	

Понављају : I р. тројица.

XXVIII

У књажевачкој гимназијској реалци : ✓

у II разреду	19
„ I „	40
<hr/>	
Свега : 59	

Понављају : II р. 2 и I р. 5, — свега 7.

XXIX

У лозничкој гимназијској реалци. ✓

у II разреду	11
„ I „	18
<hr/>	
Свега : 29	

Нема ни једног да понавља разред :

XXX

У вишој женској школи : ✓

у V разреду	49
„ IV „	67
„ III „	40
„ II „	102
„ I „	128
<hr/>	
Свега : 386	

Понављају : IV р. 3, III р. 3, II р. 19 и I р. 37, — свега 62 ученице.

Из ових података види се да је у почетку ове школске године уписано у свих 30 средњих завода свега 4727 ученика (ученица).

Како је прошле — 1882. — школске године било уписано 4458 ученика, то излази да се ове године уписало 269 ученика (ученице) више.

Кад распоредимо по разредима бројеве ђака који ове године иду у средње школе, онда ево шта добијамо:

у I разреду свега	1887 учен.
„ II „ „	1185 „
„ III „ „	680 „
„ IV „ „	487 „
„ V „ „	277 „
„ VI „ „	146 „
„ VII „ „	65 „
<hr/>	
Свега: 4727 учен.	

Из ових података види се, како је све мање ђака у старијим разредима. Са свим исте појаве као и по основним школама !

Кад се сабере број оних који ове године понављају разред, онда се види да их има свега 664. То значи

да је скоро 13,5 од сваке стотине у свима заводима остало да понавља који разред.

Најмање ђака понавља — осим лозничке гимназијске реалке где нико не понавља — у врањској нижој гимназији, јер ту долази само 1,33 од 100 ; па онда у богословији где има само 1,36 од 100 ; затим у лесковачкој нижој гимназији где има 2,75 од 100 ; па онда у учитељској школи у Београду где долази 2,8 од 100 ; у учитељској школи у Нишу где има 3,4 од 100, и у ваљевској нижој гимназији где има 3,64 од 100. После овога ређају се заводи с бројем оних који понављају овако :

1. у вел. градишкој н. г. . . . . 7,24 од 100
2. „ горњо-милановачкој г. р. . . . . 7,69 „ „
3. „ ужичкој реалци . . . . . 9,43 „ „
4. „ крушевачкој н. г. . . . . 9,52 „ „
5. „ зајечарској н. г. . . . . 9,61 „ „
6. „ неготинској н. г. . . . . 10,68 „ „
7. „ свилајначкој н. г. . . . . 11,40 „ „
8. „ књажевачкој г. р. . . . . 11,86 „ „
9. у пиротској н. г. . . . . 12,72 „ „
10. „ београдској II н. г. . . . . 13,01 „ „
11. „ пожаревачкој н. г. . . . . 13,77 „ „
12. „ крагујевачкој г. . . . . 14,15 „ „
13. „ шабачкој н. г. . . . . 15,10 „ „
14. „ чачанској н. г. . . . . 15,45 „ „
15. „ београдској I н. г. . . . . 15,80 „ „
16. „ вишој женској школи . . . . . 16,06 „ „
17. „ параћинској ниж. гимн. . . . . 17,86 „ „
18. „ београдској реалци . . . . . 18,03 „ „
19. „ јагодинској н. гимназији . . . . . 18,04 „ „
20. „ београдској гимназији. . . . . 21,83 „ „
21. „ нишкој „ . . . . . 22,61 „ „
22. „ смедеревској ниж. г. . . . . 22,72 „ „
23. „ алексиначкој „ „ . . . . . 35,57 „ „

За тачно и правилно оцењивање шта ови проценти „повтораваца“ значе потребно је познавање многих прилика у којима се овај или онај завод налази. Тако н. пр. у сваком заводу број оних који понављају неће стојати у размери са строгошћу наставничком приликом давања годишњих и испитних оцена, него то може бити долази од превеликог броја ђака који се у ком разреду налази, те наставници не доспевају да баш на сваког ученика преко године обрађају довољно пажње. Осим тога има и многих других досад слабо испитаних или барем слабо познатих узрока, због којих у једном заводу има сразмерно много више но у другом онаквих ђака који понављају разред.

II

Допуна чланова у комисијама за израду наставних програма у средњим школама

Поред онога што смо о овоме донели у прошлој свесци „Просветног Гласника“, имамо накнадно да ја-

више да је г. министар просвете и црквених послова одредио.

Г. *Ђуру Козарца*, директора београдске гимназије, за члана комисије за *природне науке*, и

Г. *Момчила Иванића*, професора реалке, за члана комисије за *српски и словенски језик*.

III

Кандидати за професорски испит

I

Г. *Ђорђе М. Стојановић*, професорски приправник, изјавио је министру просвете и црквених послова да жели подлагати професорски испит из *физике, механике и космографије*, а уз то још из: *француског и немачког језика*.

За испитивање овог кандидата одредио је, 2. Новембра о. г. ПБр. 9002. министар просвете и црквених

послова, на основу чл. 11. закона о професорским испитима, одбор и то за председника г. Косту Алковића, професора вел. школе, а за чланове: гг. Љуб. Клерића, Настаса Петровића, Светислава Вуловића и Милана Андоновића, такође професоре вел. школе.

2

Г. *Сретен Пеливановић*, предавач више гимназије, јавио се министру просвете и црквених послова да жели положити професорски испит из групе наука: *Ботанике и зоологије с антропологијом и дијететиком*.

За испитивање овога кандидата министар просвете и црквених послова, на основу, чл 11 закона о професорским испитима, одредио је 13. Новембра о. г. ПБр. 9473. одбор и то за председника г-др-а Ј. Панчића, професора велике школе, а за чланове: г. г. Јов. Бошковића, др-а Лазара Докића, С. Лозанића професоре и Јов. Жујовића, суплента вел. школе.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

I

Г. *Милорад Цојкић*, трговац из Суводола у пожаревачком округу, поклонио је школи суводолској једно звоно у вредности 60 динара.

На овом дару изјављује се г. Цојкићу усрдна захвалност.

II

Г. *Димитрије П. Петковић*, учитељ основне школе у Нишу, поклонио је министарству просвете и црквених послова једну слику коју је он сам израдио. Слика је израђена мрсном бојом и представља пролеће у облику женскиња.

На овом поклону изјављује се г. Петковићу усрдна захвалност.

III

Г. *Мијаило Мијаиловић*, писар општине цањевске, у крајинском округу, поклонио је основној школи у Цањеву једно звоно у вредности 64 динара.

На овом дару изјављује се г. Мијаилу усрдна захвалност.

IV

Г. *Алекса Ђирић*, трговац из Смедерева, набавио је за смедеревску нижу гимназију Екартове слике о кроју људског тела. Ове се слике могу веома корисно употребљавати приликом предавања Зоологије и Науке о човеку.

Г. Ђирићу изјављује се усрдна захвалност на овом поклону.

СТЕЧАЈ

За упражњена места учитеља цртања и лепог писања у средњим школама

Како има више од десет упражњених места учитеља цртања и лепог писања у средњим школама, то се овим позива сваки који би имао спреме за предавање поменутих вештина да се најдаље до краја ове године обрати Министарству просвете и цркв. послова и да поднесе поред сведочанства где је учио поменуте вештине још и своју крштеницу и уверење о својем дојакопњем занимању и владању. Који не би имао сведочанства којим би

се доказала његова спрема за предавање цртања и лепог писања, може и испитом пред стручном комисијом засведочити да има способности за ово за шта се овим стецајем тражи, ако је вољан да се таком испиту подвргне.

Плата је 1000 динара годишње

Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 5. Октобра 1882 год. у Београду, ПБр. 8030.